
СПОМЕНИЦА
АКАДЕМИКУ РАДЕТУ МИХАЉЧИЋУ

ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS OF THE REPUBLIC OF SRPSKA

COMMEMORATIVE VOLUME

Book No XIX

DEPARTMENT OF SOCIAL SCIENCES

Book No 55

HOMMAGE TO ACADEMICIAN RADE MIHALJČIĆ

EDITOR IN CHIEF

Academician Rajko Kuzmanović

DEPUTY OF EDITOR IN CHIEF

Academician Drago Branković

EDITOR

Academician Snežana Savić

TEXT EDITOR

Prof. Pavle Dragičević, PhD

Banja Luka 2024

АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЈЕТНОСТИ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

СПОМЕНИЦА
Књига XIX
ОДЈЕЉЕЊЕ ДРУШТВЕНИХ НАУКА
Књига 55

**СПОМЕНИЦА
АКАДЕМИКУ
РАДЕТУ МИХАЉЧИЋУ**

ГЛАВНИ УРЕДНИК
Академик Рајко Кузмановић

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК
Академик Драго Бранковић

УРЕДНИК
Академик Снежана Савић

ПРИРЕЂИВАЧ
Проф. др Павле Драгичевић

Бања Лука, 2024.

Академик Рађе Михаљчић
1937–2020.

САДРЖАЈ

Марко Шуица Академик Раде Михаљчић	9
Тамара Вуковић Драгичевић Библиографија	19
Гојко Суботић <i>Великаш Никола Радоња у монаштву Роман/Герасим</i>	41
Ђорђе Бубало <i>Прилози преписци Стојана Новаковића и Фрање Рачког</i>	63
Радмило Пекић <i>Привредне прилике у средњовјековном Невесињу (XIV–XV вијек)</i>	81
Радивој Радић <i>Византијске кратке хронике о османлијском заузимању Београда 1521. године</i>	101
Ненад Фејић <i>Одлуке о изградњи, проширењу и поправкама градских зидина као специфични показатељ промена у односима српских владара и обласних господара према Дубровнику</i>	113
Снежана Ферјанчић <i>Римска војска у источној Далмацији: епиграфска сведочанства</i> ...	129
Ирена Шпадијер <i>Habent sua fata libelli: Три хиландарска рукописа</i>	145
Марко Шуица <i>Историјски „негативни јунак“ у научном опусу академика Радета Михаљчића</i>	155
Павле Драгичевић <i>О кнезовима Скадра за вријеме Немањића</i>	169
Милош Ивановић <i>Властела у културним списима о кнезу Лазару</i>	185

Невен Исаиловић <i>Нови и ревидирани подаци о средњовековној Србији, Зети и Босни у Кодексу Морозини</i>	213
Александра Костадиновић Рачић <i>Титула митрополита у Душановом закону</i>	247
Александар Крстић <i>Средњи век у српским уџбеницима историје за основну школу од краја XIX до почетка XXI века – упоредна анализа</i>	257
Аранђел Смиљанић <i>Спољни изрази државности обласних господара у Босни и дипломатија</i>	279
Катарина Митровић <i>Немањићи и бенедиктински Манастир Светих Срђа и Вакха на Бојани</i>	309
Александра Фостиков, Владимир Алексић <i>Метох манастира Конче кроз призму повеље цара Уроша и Кончанског практика – прилог убикацији поседа</i>	329
Аранђел Смиљанић <i>Раде Михаљчић и Бања Лука (и моја сјећања)</i>	345

Невен ИСАИЛОВИЋ*
Историјски институт
Београд

НОВИ И РЕВИДИРАНИ ПОДАЦИ О СРЕДЊОВЕКОВНОЈ СРБИЈИ, ЗЕТИ И БОСНИ У КОДЕКСУ МОРОЗИНИ

Сажетак: У раду се доносе информације о средњовековној Србији, Зети и Босни за период од 1310. до 1423. године, садржане у хроничарско-дневничком спису који је саставио млетачки патрициј Антонио Морозини почетком XV века, а који је у науци познат под називом *Кодекс Морозини*. Неки подаци су већ били коришћени у јужнословенској историографији, док неки нису били познати. На основу критичких издања објављених у претходних двадесетак година, ревидирани су и допуњени познати те изложени нови подаци о наводним везама млетачке породице Тјеполо и српских владара, о Ангорској бици, о Првом и Другом скадарском рату, о Лашванској бици и о историји Босне почетком XV века.

Кључне речи: *Кодекс Морозини*, Венеција, Србија, Зета, Босна, битка код Ангоре, битка у Лашви, Први и Други скадарски рат, млетачке хронике, XIV и XV век.

О Кодексу Морозини

Старе млетачке хронике, анали, дневници и историје представљају и данас плодно истраживачко поље, будући да је сачувано више од хиљаду кодекса и других рукописа који садрже тај тип састава и историјских извора. Бројни истакнути истраживачи су, од зачетака знамените Мураторијеве серије извора за италијанску историју па све до данас, посвећивали читаве своје каријере проучавању хроника састављених у Венецији или на подручјима под млетачком влашћу. У другој половини XX века настале су и прве важније синтезе о тој тематици, а крајем XX и почетком XXI века, почела су се јављати, каткад прва, каткад нова критичка издања најважнијих хроника.¹ У последње време су овој тематици, као истраживачи и издава-

* neven.isailovic@iib.ac.rs

¹ Antonio Carile, *La cronachistica veneziana (secoli XIII–XVI) di fronte alla spartizione della Romania nel 1204*, Firenze 1969; *La storiografia veneziana fino al secolo XVI. Aspetti e problemi*, ed. A. Pertusi, Firenze 1970. Веома вредан интернетски пројекат о заједничком регистру свих млетачких

чи, посебно допринеле италијанске историчарке Анђела Карачоло Арико (1940–2015) и Кјара Фризон, њихов сународник Андреа Нанети, као и румунски историчар Шербан Марин.²

Јужнословенска историографија црпила је податке првенствено из издања објављених у оквиру *Rerum Italicarum Scriptores*, коју је започео Лодовико Антонио Муратори у XVIII веку, извадака из 58 томова знаменитих *Дневника* Марина Сануда Млађег, који су објављени у XIX веку, као и из првог тома збирке бележака Николе Јорге о крсташким ратовима XV века. Доцније допуне заснивале су се на личним увидима историчара или на издањима хроника објављеним у XX веку, углавном у Италији.³

Кодекс Морозини (*Codex Morosini / Il Codice Morosini*) уобичајен је назив за један од најобимнијих хроничарско-дневничких списа млетачког порекла који је на одређен начин сличан још обимнијим *Дневницима* и *Животима дуждева* Марина Сануда Млађег, који су настали касније, крајем XV и почетком XVI века. Аутор *Кодекса* био је млетачки патрициј Антонио (око 1365. – око 1433) из чувене породице Морозини, који није имао истакнуту политичку и војну каријеру, па се о његом животу не зна пуно. Извесно је да је започео традицију коју су касније наставили Ђорђо Долфин и његов син Пјетро Долфин, као и Ђироламо Приули и Марино Санудо Млађи, а то је да се уместо класичне хронике, ређају подаци из ауторових и других дневника, као и из званичних извештаја и информација добијених од млетачких државних службеника, те да се поједина писма доносе у целини.⁴ Сâм аутор назива свој ненасловљени текст, који се колоквијално назива

хроника, створен на иницијативу Антонија Карилеа, главног истраживача ове тематске области, нажалост, тренутно није функционалан (<http://www.cronachevenezianeravennati.it>). У недостатку овог ресурса, корисно је консултовати: *The Encyclopedia of the Medieval Chronicle*, ed. G. Dunphy, Leiden–Boston 2010.

² За новије студије и издања погледати: Š. Marin, *The State of Editing of the Venetian Chronicles. Around some Recent Editions*, *Revista arhivelor* 90/1–2 (2013) 317–323. Већина радова Шербана Марина доступна је на следећем линку: <https://arhivelenazionale.academia.edu/SerbanMarin> (приступљено 24. јула 2022).

³ *I Diarii di Marino Sanuto I–LVIII*, Venezia 1879–1903; N. Iorga, *Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XVe siècle I*, Paris 1899. Изватке из Санудових *Дневника* за историју Јужних Словена објавили су у више наставака Иван Кукуљевић Сакцински и Ј. Валентинела (у часопису *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku*, 1859–1865) и Фрањо Рачки (у часопису: *Starine JAZU*, 1883–1892). Јорга је у својој збирци донео претежно изватке из Санудових *Живота дуждева*, те из хроника Г. Цанкаруола и П. Долфина.

⁴ С. Neerfeld, „*Historia per forma di diaria*“. *La cronachistica veneziana contemporanea a cavallo tra il Quattro e il Cinquecento*, Venezia 2006. О односу *Кодекса Морозини*, хроника Ђорђа и Пјетра Долфина, али и других млетачких хроничарских списа видети: С. Frison, *La Cronicha di Giorgio Dolfin (origini–1458) nel contesto culturale della Venezia del sec. XV* (tesi di dottorato), Venezia 2012, 45–77.

Cronaca di Venezia, час хроником (*cronicha*), час књигом (*libro*), час списом (*scrittura*), због чега је усвојен неутрални назив *кодекс*. Међузависност ове хронике и неких текстова који се односе на исто време, као што су *Хроника* приписана Донату Контаринију и *Хроника* приписана Гаспару Цанкаруолу, тек треба утврдити. У најмању руку, одређени подаци и делови текста у наведеним изворима се поклапају.⁵

Рукопис се чува у Бечу, у Аустријској националној библиотеци, у два кодекса.⁶ Текст представља аутограф Антонија Морозинија, а доспео је у Беч 1799. године. Наиме, рукопис је 1756. патрицију Марку Фоскаринију продао учењак Анибале дељи Абати Оливијери Ђордани из Пезара, а Фоскарини га је, после слома Млетачке републике, продао аустријским властима. Стога је и *Кодекс Морозини* некада био део серије *ex Foscarini* Аустријске националне библиотеке. То није била једина верзија рукописа. Једна друга, која је ишла до 12. августа 1418. године, била је сачувана до 1850. године, када јој се губи траг. Она је била поднесена Већу десеторице на одобрење за објаву, али одобрење није добијено. Текст је писан народним, тј. говорним венетским језиком (*volgare*), због чега га је понекад теже пратити уколико читалац није познавалац дијахроније млетачког дијалекта. *Хроника* обухвата раздобље од 1094. до 1433. године, а подељена је на два основна дела. Први који иде закључно до 1413. године писан је претежно као *хроника*, црпећи податке, посебно за раздобље до Торинског мира, из старијих хроничарских текстова. Делимично већ од почетка XV века, а посебно од 1414. па све до 1433. године, приступ се драматично мења, јер подаци постају богатији, цитирани извештаји бројнији, а излагање добија дневнички карактер. Већи део текста односи се управо на ово раздобље, након смрти дужда Микелеа Стена. Према Андреи Нанетију, приређивачу критичког издања, Морозини је користио бројне изворе за старија раздобља, међу којима су и *Историја Венецијанаца* Ивана Ђакона, неке од верзија хронике Андрее Дандола и *хроника Рафаина де Карезинија*.⁷

⁵ Österreichische Nationalbibliothek, Handschriften-, Autographen- und Nachlaß-Sammlung, Cod. 6260 (Contarini). О питању спорног ауторства над појединим хроникама: D. Raines, *Alle origini dell'archivio politico del patriziato: la cronaca „di consultazione“ veneziana nei secoli XIV–XV*, Archivio Veneto (Serie 5) 150 (1998) 5–57; Ş. Marin, *Some Considerations regarding Manuscripts It. VII, 1274–1275 at Marciana National Library, ascribed to Gasparo Zancaruolo*, Revista arhivelor 94/1–2 (2017) 44–84; Ş. Marin, *Between Authorship and Anonymity. The Case of the Venetian Chronicles*, The Medieval Chronicle 13 (2020) 149–181.

⁶ Österreichische Nationalbibliothek, Handschriften-, Autographen- und Nachlaß-Sammlung, Codd. 6586–6587 (ex Foscarini CCXXXIV–CCXXXV): *Cronaca di Venezia* (=Codex Morosini).

⁷ Опсежна студија фокусирана на *Кодекс Морозини*: J. Melville-Jones, *Venetian History and Patrician Chroniclers*, *Chronicling History: Chroniclers and Historians in Medieval and Renaissance Italy*, eds. S. Dale, A. Williams Lewin, D. J. Osheim, State College 2007, 197–221.

Кодекс је истраживан још од времена већ поменутог млетачког званичног историографа (од 1735) и потоњег дужда (1762–1763) Марка Фоскаринија, али само са циљем тражења података о знаменитим личностима које се ту помињу. Касније је историчар и палеограф Виторио Лацарини (1866–1957) утврдио да је Веће десеторице 1418. званично одбило да да дозволу аутору да објави двотомну књигу или хронику, јер су поједини делови опасни за интересе Млетачке републике. Примерци су враћени аутору, а нема трагова о томе да ли су цензурисани делови били назначени. Тек 2005. године поуздано је утврђено који је тачно члан породице Морозини био аутор списа – радило се о Антонију, сину Марка Морозинија и, вероватно, уједно нећаку дужда Микелеа Морозинија (чија је владавина трајала свега неколико месеци током 1382. године).⁸ Он је рођен око 1360, а најкасније 1368. године, пошто је утврђено да је 1388. учествовао на гласању у Великом већу. Како је било више особа које су се истовремено звале Антонио Морозини, не зна се поуздано ни када је умро аутор *Кодекса*, али се то вероватно десило крајем 1433. године, из које потиче последњи запис, или почетком 1434. године.⁹

Хроника је објављивана тек почев од 1999. године, од када су изашла четири тома са преводом на енглески језик, закључно с крајем владавине Микелеа Стена, тј. са 1413. годином.¹⁰ Целовито критичко издање у четири штампана тома (на 2.335 страна) приредио је 2010. Андреа Нанети. Први том садржи раздобље до 1413. године, други од 1414. до 13. маја 1426. године, трећи од 13. маја 1426. до 20. новембра 1433. године, а четврти тумачења, студију о млетачким хроникама и опсежне индексе који, међутим, иду само до 4. априла 1423. године и краја владавине дужда Томаза Моченига (због чега ће се и наше излагање ограничити на раздобље до почетка 1423. године).¹¹ У изради овог чланка користили смо се овим издањима.

⁸ G. Christ, *A Newsletter in 1419? A Morosini's Chronicle in the Light of Commercial Correspondence between Venice and Alexandria*, *Mediterranean Historical Review* 20/1 (2005) 35–66; Ş. Marin, *Considerații asupra cronicii venețianului Antonio Morosini*, *Studii și Materiale de Istorie Medie* 28 (2010) 169–191.

⁹ [https://www.treccani.it/enciclopedia/antonio-morosini_\(Dizionario-Biografico\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/antonio-morosini_(Dizionario-Biografico)/) (A. Nanetti, приступљено 24. јула 2022).

¹⁰ *The Morosini Codex I–IV*, eds. M. P. Ghezzi, J. Melville-Jones, A. Rizzi, Padova 1999–2010. Први том иде до смрти дужда Андрее Дандола (1354), други обухвата раздобље од почетка владавине Марина Фалијера до краја владавине Антонија Венијера (1354–1400), трећи владавину Микелеа Стена до 1407. године, а четврти владавину истог дужда до његове смрти 1413. године. Објављена четири тома одговарају тексту првог тома Нанетијевог критичког издања. Изваци из хронике који се тичу Француске објављени су на прелазу из XIX у XX век: *Chronique D'Antonio Morosini: Extraits relatifs à l'histoire de France I–IV*, eds. L. Dorez, G. Lefèvre-Pontalis, Paris 1898–1902.

¹¹ *Il Codice Morosini: Il mondo visto da Venezia (1094–1433) I–IV*, edizione critica di A. Nanetti, Spoleto 2010.

Излагање у хроници подељено је према владавинама дуждева (чији идентификатори представљају први број: §049) и према пасусима (чији идентификатори представљају други број, иза тачке: .0025), а тако су приређена и издања, па ће цитати реферисати на бројеве дуждева и пасуса. Цела хроника је изложена и у електронском облику, заједно са снимцима (који, међутим, тренутно нису доступни преко интернета).¹² Ексерпти оригиналног текста неће бити дати у чланку, како не би оптеретили већ обиман рад, па стога упућујемо читаоце на наведену електронску базу која је индексирана према географским појмовима и личним именима и унакрсно референцирана, те лако претражива. Такође, приликом коментарисања појединих информација, упућиваће се на литературу (која садржи и референце на изворе) о тој проблематици, а само ће најважнија неслагања у односу на друге изворе и утврђене чињенице бити посебно апострофирана.

Бајамонте Тјеполо, (пра)унук рашког краља?

Више млетачких хроника, почевши од XIV века, у склопу дискурса о покушају преврата Бајамонтеа Тјеполоа на Видовдан 1310. године, наводе кратку белешку да је Бајамонте био син некадашњег дужда Лоренца (владао 1268–1275) и ћерке рашког краља.¹³ Ова тврдња је нетачна или, у најмању руку, непрецизна, јер је Бајамонте био Лоренцов унук, а син Јакопа (Ђакома) Тјеполоа.

Према одредницама историчара Марка Поце у *Биографском речнику Италијана (Dizionario biografico degli Italiani)* из 2019. године и Марија Брунетија у *Италијанској енциклопедији (Enciclopedia Italiana)* из 1937. године, дужд Лоренцо имао је два брака, али се ни о једном не знају сви детаљи. Аутори поменутих одредница сматрају да је прва супруга била или Агнеса (Ањезе), вероватно ћерка јерусалимског краља Јована (Жана) Бријена, или непозната кћи неког такође непознатог балканског владара. Поца опрезно избегава идентификацију тог владара. Као друга Лоренцова супруга, којом се оженио након смрти прве, вероватно пре 1262. године, наводи се Маркезина, кћи Јеремије (Ђеремије) Гизија, с којом је добио синове Јакопа (Ђакома) и Петра (Пјетра).¹⁴

¹² <https://engineeringhistoricalmemory.com/MorosiniCodex.php> (приступљено 24. јула 2022).

¹³ „E nel MCCCX in la note de san Vido, Baiamonte Tiepolo fo de meser Lorenzo fo Doxe e dela fia delo re de Rossia...” (*Cronica di Venexia detta di Enrico Dandolo, origini – 1362*, ed. R. Pesce, A. Caracciolo Aricò, Venezia 2010, 114–115); „Corando M CCC X in la note de sem Vido misier Baiamonte Tiepolo, fiol che fo de misier Lorenzo per avanti doxie e de la fia de lo re de Rasia...” (Codex Morosini, §049.0025). Вероватно је Морозини преузео овај податак из Дандролове или неке друге старије хронике.

¹⁴ R.-J. Loenertz, *Les Ghisi, dynastes vénitiens dans l'Archipel (1207–1390)*, Firenze 1975,

Нека новија истраживања су, међутим, оспорила поредак Лоренцових бракова и изнела претпоставке да његова деца нису била Маркезинина, сматрајући да се, када је реч о његовој неутврђеној супрузи, не ради о кћери Јована Бријена, већ или о ћерки краља (тј. владара) Романије или „рашког краља“ Боемунда од Бријена, који са знаменитим Бријенима не мора имати никакве везе. Порекло податка (или, можда, конструкта) о рашком пореклу Лоренцове супруге није јасно, али се наведена констатација одржава од средине XIX века, од како ју је, уз грешке (замењујући Маркезину за Агнесу), навео Емануеле Чикоња, приређујући анотације уз издање хронике Мартина Канала.¹⁵ Извесно је само да је та жена била странкиња, а не Венецијанка. Занимљиво је приметити да је 1275. године, након смрти дужда Лоренца Тјепола, ожењеног странкињом, са сином ожењеним странкињом, дужд Јакопо Контарини (1275–1290) дао заклетву којом је уведена забрана да се дуждеви и њихово потомство венчавају странкињама без дозволе Великог већа.¹⁶

Нико није дошао до решења топонима „Рашка“ који се везује за оца Лоренцове супруге. Изнете су теорије да је тај познатији топоним употребљен погрешно и да је заправо покрио име једног утврђења у Истри (*Rachir/Racize*, можда Рачице код Бузета). Такође је истакнуто да је име Боемунд (Бајамонте) ретко у Венецији и да је његово порекло нејасно. Чињеница да се Лоренцов унук звао Бајамонте наводи на могући закључак да је име добио по своме предеди, те да Маркезина Гизи није била мајка Јакопа Тјепола.¹⁷ У најновијој историји Бријена се наводи да се о дотичном Боемунду не може рећи ништа ново и поуздано, а још мање о употреби Рашке у његовој титули. Истакнуто је, такође, да се не ради о сроднику јерусалимског краља Јована.¹⁸ У недостатку тачног порекла извора тврдње о Боемунду Бријену, наводном краљу Рашке, тешко је изнети било какав даљи закључак.

43–45; https://www.treccani.it/enciclopedia/lorenzo-tiepolo_%28Dizionario-Biografico%29/ (Marco Pozza, приступљено 24. јула 2022); https://www.treccani.it/enciclopedia/baiamonte-tiepolo_%28Enciclopedia-Italiana%29/ (Mario Brunetti, приступљено 24. јула 2022).

¹⁵ *La Cronaca dei Veneziani del Maestro Martino da Canale*, ed. G. Galvani et al., Firenze 1845, 754–755: „Lorenzo Tiepolo Doge ebbe due mogli; la prima Agnese Ghisi; e la seconda era figliuola del Re di Romania, o di Boemondo di Brenne, re di Rascia“.

¹⁶ H. S. Hurlburt, *The Dogaresa of Venice 1200–1500. Wife and Icon*, New York 2006, 27–28, 210, 278.

¹⁷ L. Brook, *Bohemund of Brienne, Prince of Rascia, Alleged Ancestor of Bajamonte Tiepolo*, *Foundations: Journal of the Foundation for Medieval Genealogy* 1/3 (2004) 200–207; J.-F. Vannier, *Bajamonte Tiepolo and Bohémond de Brienne*, *Foundations: Journal of the Foundation for Medieval Genealogy* 1/4 (2004) 300.

¹⁸ G. Perry, *The Briennes. The Rise and Fall of a Champenois Dynasty in the Age of the Crusades, c. 950–1356*, Cambridge 2018, 7–8.

Јакопо, Бајамонтеов отац, имао је такође недовољно познат брак. Према италијанској историографији, радило о кћери „Стјепана Шубића, кнеза Брибира и бана Хрвата у име Беле IV“. Хрватска историографија је нешто прецизнија, па се као Јакопова жена помиње ћерка Стјепана II (Стјепка) Шубића Брибирског, оца бана Павла Шубића Брибирског. Сам Стјепко није био бан, већ кнез Трогира и, у краћем периоду Шибеника, а чак и ако се радило о неком другом Стјепану Брибирском (Шубићи Брибирски били су велики племићки род), што је мало вероватно, погрешка свакако постоји, јер је први бан из рода Шубића био Павао I, Стјепков син. Међутим, релевантни извори сведоче само да се Јакопо оженио далматинском племкињом, а да је Бајамонте Тјеполо био сродник Шубића. Све остале тврдње везане су за претпоставке.¹⁹ Јакопов брат Пјеро био је, према истим енциклопедијама, дубровачки ректор 1275. и бранио је град од напада рашког краља, што је описано у Каналовој хроници.²⁰

Бајамонте је био ожењен једном од кћери Марка Кверинија (Квининија), припадницом породице са којом је планирао побуну. Опште је познато да је након неуспелог пуча 1310. године изгнан из Венеције у *Склавонију*²¹, са обавезом да се држи подаље од Задра. Међутим, он се није придржавао услова изгнанства. Прво је боравио на млетачким територијама у близини Венеције, а током двадесетих година XIV века кретао се по источној јадранској обали и залеђу, држећи се углавном територија млетачких градова Далмације и поседâ Шубића Брибирских. Када је млетачка влада наредила његово хапшење, побегао је на територију Србије, крећући се од места до места. Није свуда наишао на једнак пријем, а Млечани су настојали да га се докопају, у чему су им помагали и хумски господари Бранивојевићи. Бајамонте је затим побегао код својих рођака Шубића, служећи кнеза Јурја II, али је након Јурјевог пораза у сукобу

¹⁹ *Andreae Danduli, Ducis Venetiarum, Chronica per Extensum Descripta aa. 46–1280 d. C.*, ed. E. Pastorello. Bologna 1938–1942, 317–318: „...et Iacobo filio suo [Lorenzo Tiepolo] quamdam nobilem Dalmatinam...“; D. Karbić, *Šubići Bribirski do gubitka nasljedne banske časti (1322.)*, Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti 22 (2004) 18, са старијом литературом; L. Brook, *Bohemund of Brienne*, 204; https://www.treccani.it/enciclopedia/lorenzo-tiepolo_%28Dizionario-Biografico%29/ (Marco Pozza, приступљено 24. јула 2022); https://www.treccani.it/enciclopedia/baiamonte-tiepolo_%28Enciclopedia-Italiana%29/ (Mario Brunetti, приступљено 24. јула 2022).

²⁰ *La Cronaca dei Veneziani del Maestro Martino da Canale, 700–705*. Више о овом сукобу: И. Коматина, *Краљ Стефан Урош I Велики и његов век*, Београд 2021, 266–268.

²¹ Млечани су у позном средњем веку „Склавонијом“ колективно називали јужнословенске (пре свега хрватске и српске) градове, области и државе на источној обали Јадранског мора и у дубљем залеђу. Тај термин није се, као што је био случај у Дубровнику, односно само на Србију.

хрватских великаша 1324. био заробљен. Од почетка 1329. године губи му се сваки траг.²²

Требало би, уз све резерве, размотрити евентуалне могућности да је Бајамонте заиста био праунук или унук рашког краља. Имајући у виду генерацијске паралеле, дужд Лоренцо је могао бити ожењен ћерком Стефана Првовенчаног, а Јакопо Тјеполо ћерком једног од синова Првовенчаног који је носио круну.²³ Условно речено, боља кандидаткиња била би Лоренцова супруга, имајући у виду недавно изнесену тврдњу да је први српски краљ имао и до сада непознату ћерку, приказану на фресци у манастиру Сопоћани, која представља опело краљице Ане Дандоло. Та кћи би, дакле, била и Анина и, отуда, представница племените млетачке лозе.²⁴ Поред тога, у вестима о сукобима између Србије и Угарске у Мачви, који се сада датирају у 1265/1266. годину, помиње се заробљавање зета краља Уроша (чини се зета по сестри, а не по кћери).²⁵ Проблем са обе ове претпоставке није само у томе што би било необично да истакнути млетачки племић ратује за српског шурака у Мачви, већ и још две неспорне чињенице. Најпре, иако заиста није познато где се Лоренцо налазио крајем 1265. и почетком 1266. године, он је непосредно пре тога био потестат у Падови (до половине 1265. године), а касније га, током 1266. године, налазимо у Венецији. Тамо је тешко рањен у нападу Леонарда и Ђованија, припадника породице Дандоло са којом су Тјеполои од двадесетих година XIII вијека били у сукобу. До измирења је дошло тек после Лоренцовог избора за дужда, па је донекле тешко замислити женидбу ћерком Ане Дандоло, блиском сродницом непријатеља и нападача.²⁶

²² G. Praga, *Bajamonte Tiepolo dopo la congiura*, Atti e memorie della Societa dalmata di storia patria 1 (1926) 40–100; В. Трпковић, *Бранивојевићи*, Историски гласник 3–4 (1960) 63–65; *Историја српског народа I*, Београд 1981, 499 (С. Ћирковић); Р. Ћук, *Србија и Венеција XIII и XIV веку*, Београд 1986, 39, 44.

²³ И. Коматина, *Краљ Стефан Урош I*, 133–138, 33–47, 283.

²⁴ Б. Миљковић, *Непозната кћи Стефана Првовенчаног*, Стефан Првовенчани и његово доба, ур. И. Коматина, Београд 2020, 159–182; И. Коматина, *Краљ Стефан Урош I*, 45–46, 136–137. Ана Дандоло се удала за Стефана Првовенчаног 1217. године, тако да би њихова ћерка морала бити рођена између 1217. и 1223. или 1227. године, у зависности од става о години смрти првог српског краља.

²⁵ И. Коматина, *Краљ Стефан Урош I*, 45, 215–226.

²⁶ *Andreae Danduli*, 314. Занимљиво је, пак, да је око 1269/1270. године, дакле у време Лоренцовог дуката, после измирења Тјеполоа и Дандолоа, у млетачко Велико веће примљен извесни Марко Дандоло, можда син будућег дужда Ђованија, уз кога је дописивано, *rex de Raxa*. И. Коматина, *Краљ Стефан Урош I*, 266. Видети и нап. 14. Ђовани Дандоло који је 1266. напао Лоренца Тјеполоа вероватно није био будући дужд.

Уколико је мајка, а не бака Бајамонтеа Тјепола била рашка принцеза, морало би се радити о ћеркама краљева Радослава, Владислава или Уроша I. Имајући у виду када су рођена и владала прва два сина Стефана Првовенчаног, оправданије би било претпоставити да се ради о кћери Уроша I и краљице Јелене која би, оквирно, била вршњакиња Јакопа Тјепола и могла би бити мајка Бајамонтеа рођеног око 1280. године. Постојање Урошевог зета (ако би био по кћери, а не сестри) заробљеног око 1266. године не би се уклапало у ту хронологију. Познато је да је Урош имао кћерку Брнчу, за коју се зна из зидног сликарства, али за коју се сматра да се није удавала. Како се друге ћерке не помињу, више од тога тренутно није могуће утврдити. Извесно је само да је Јакопов брат, Пјетро Тјеполо, ратовао са Урошем око Дубровника 1275. године.²⁷

На крају није могуће изнети било какав поуздан закључак. С једне стране, није немогуће да је титула рашког краља грешком везана за претке Бајамонтеа Тјепола по женској линији. Ако би било тако, супруга Лоренца Тјепола (или, евентуално, његовог сина), имала је племићки предикат који се лако могао заменити са Рашком, посебно имајући у виду Бајамонтеов боравак у српској држави, односе са српском властелом, као и „Далматинцима“ и Хрватима који су такође „Склави“. Са друге стране, Рашка је Венецији била добро позната држава, а хроничарски подаци су настали тек неколико деценија након Бајамонтеовог одласка са сцене, па мора остати отворена и опција о његовом српском пореклу. Детаљно претресање тог питања биће предмет другог истраживања.

Битка код Ангоре

Следећи важан блок информација тиче се почетка XV века и битке код Ангоре (Анкаре) између османске војске Бајазита I и Тамерланових Монгола 28. јула 1402. године, у којој су, као османски вазали, учествовали и српски одреди Лазаревића и Бранковића, истакавши се у борби, пре свега као оклопљени коњаници. У бројним изворима посебно је истицана улога тадашњег кнеза Стефана Лазаревића. Прикази у српској, регионалној, али и светској историографији заснивали су се на разноврсним подацима, али доминирали су османски, јужнословенски, византијски и италијански извори међу којима није, међутим, посебно истицан значај *Кодекса Морозини*, вероватно и због чињенице да се ради о обимном спису који је први пут објављен недавно и да су га само поједини истраживачи користили у

²⁷ Б. Миљковић, *Непозната кћи*, 162–163, 166; И. Коматина, *Краљ Стефан Урош I*, 45–46, 136–137.

рукопису.²⁸ У *Кодексу* је наведено неколико извештаја о бици, а већина је забележена од једног па чак до три месеца након битке. Занимљиво је да су подаци, који су, очито, углавном стизали из друге руке, били непрецизни и након што је прошло доста времена од битке. За један део извештаја јасно се каже да се ради о вестима (често непровереним) које су дошле из *Склавоније*.

Прва забележена вест дата је на месту где започиње 1402. година, јер је хроничар оценио да се ради о изразито важном догађају. Белешка доноси кратке, основне податке о доласку чагатајског цара Тамерлана у Турску, где га је дочекао Бајазит I са наводних 300.000 својих војника из Румелије и Анадолије. Заподенула се тешка битка у којој су многи погинули, а Бајазит, који је заробљен, одведен је Тамерлану који га је мучио и последично изазвао његову смрт.²⁹

О детаљнијим, али мање прецизним извештајима о бици, говори се тек у белешкама везаним за октобар 1402. године, премда су вести углавном сакупљене у августу и септембру исте године. Тако се у првој белешци у низу наводи да су 29. октобра стигле из *Склавоније* у том тренутку непроверене вести да је Тамерлан дошао на три дана јахања од Брусе (Бурсе) и да су његови Татари почели да пљачкају градове и утврђења и наносе штету селима. Након тога се татарска војска сукобила са Бајазитовим синовима који су чували пролазе са 30.000 људи. После татарске победе у том сукобу речено је да су двојица Бајазитових синова мртва, а да је један заробљен. Као мртви су назначени и бројни турски угледници (*Chonziaseris, Pertinies, Sarzarse*³⁰), а Вук, син кнеза Лазара је заробљен. Бајазит се наводно повукао у Брцу са

²⁸ М.-М. Alexandrescu-Dersca, *La campagne de Timur en Anatolie (1402)*, București 1942; Г. Шкриванић, *Ангорска битка (28. јула 1402)*, Војноисторијски гласник 2 (1964) 53–75; М. А. Пурковић, *Кнез и деспот Стефан Лазаревић*, Београд 1978, 57–64; М. Спремић, *Деспот Ђурађ Бранковић и његово доба*, Београд 1994, 51–53. Шкриванићев приказ дат је углавном на основу српских и османских извора, као и тада доступне стране литературе. Од млетачких извора користио је *Животе дуждева* Марина Сануда Млађег, где се налазио и познати извештај Герарда Сагрета. Видети и: В. Милинчевић, *Грађа из Венецијанског архива о Ангорској бици 1402*, Историјски гласник 1–2 (1982) 119–128; S. Craig, *Battle of Ankara: Collision of Empires*, Military History 19/3 (2002) 58–65; М. Николић, *Византијски писци о Србији (1402–1439)*, Београд 2010, 37–46

²⁹ Codex Morosini, §063.0006. Млетачки сенат је вероватно крајем септембра, а најкасније почетком октобра 1402. године знао главне податке о исходу битке. F. Thiriet, *Régestes des délibérations du Sénat de Venise concernant la Romanie II (1400–1430)*, Paris–La Haye 1959, 31, nr. 1074; М. А. Пурковић, *Кнез и деспот Стефан*, 62.

³⁰ *Sarzarse* би евентуално могао бити Саруца, што је било име заповедника у Галипољу који је, према Константину Филозофу, у августу, у Черноменском луку код Једрена, побио неке српске повратнике из Ангорске битке (М. А. Пурковић, *Кнез и деспот Стефан*, 63). Јасно је, међутим, да он није био међу погинулима.

остатком војске. Његове снаге су процењене на 300.000 људи, а Тамерланове на 800.000 људи што је, благо речено, претеривање. Пошиљаоци извештаја су, на крају, навели да су послали курире у *Склавонију* и другде да дознају нове податке, премда се питају да ли ће их бити и хоће ли бити поуздани, јер Турци посматрају морске путеве и спречавају пролаз људима.³¹ Овај извештај садржи доста непоузданих информација.

Дан касније, 30. октобра, у Венецији је регистровано писмо, послато из балшићког Улциња још 21. септембра млетачким властима, које Морозини доноси у целости и које има посебан значај јер садржи вести које су потекле из круга највиших српских власти. Према садржају тог писма, 19. септембра је у Улцињ стигао посланик пећког патријарха (а то је тада био Сава V), звани господин Ђурађ, у име патријарха и кнегиње (Милице), са бројним писмима и новостима, да би затим отишао господару у Бар. Под господаром се вероватно подразумевао Ђурађ II Страцимировић Балшић, а можда и деспот Стефан чији се повратак можда већ тада очекивао. Једна од Ђурђевих усмених новости био је извештај о Ангорској бици. Јасно је да се ради о вестима које су прво дошле до Србије, али и оне, због бројних погрешака, нису могле бити из прве руке. Према наративу који је извештач из Улциња пренео Млечанима, Тамерлан је послао свечано посланство Турчину (Бајазиту I) које је чинило око хиљаду коњаника, а и посланици и коњи били су богато украшени златом. Бајазит је одлазеће посланство даровао са много сребра, што је изазвало незадовољство његових великаша који су му пребацивали да дарује већ златом опточене Татаре. Због тога је он послао 20.000 коњаника да врати посланике, али су ти коњаници залутали и наишли на Тамерланове страже, које су, у сукобу који је тада наступио, поразили. Тамерлан је сазнавши за то, напао Турке и поразио их у великој бици у којој су погинула два Бајазитова сина, а мало ко од других је преживео.³² Тамерлан је схватио да је нанео велик пораз и поделио је своју војску, док је Бајазит, чувши за судбину својих 20.000 војника и синова, сматрао да ће, ако побегне бити гоњен и изгубити државу и да је боље да уђе у отворен сукоб.

У изворном тексту пише да је у великој бици која је наступила заробљен Тамерлан, али је на маргини дописана исправка да се заправо радило о Турчину (Бајазиту), што одговара чињеницама. Према даљој причи, Турчин је задржао терен после битке, али је изгубио бројне људе. Стиче се утисак да

³¹ Codex Morosini, §063.0082. Вук Лазаревић није био заробљен, већ само Гргур Бранковић.

³² Бајазитови синови (конкретније Муса и Мустафа) ипак нису погинули, већ су били заробљени. D. Kastritsis, *The Sons of Bayezid. Empire Building and Representation in the Ottoman Civil War of 1402–13*, Leiden–Boston 2007, 41. Муса је ослобођен 1403, а Мустафа тек 1415. године.

би се и овде морало радити о Тамерлану, па делује да су вести посланика Ђурђа биле дефектне или лоше пренесене. За српску историју посебно су значајни наредни редови. У наставку наратива каже се да Словени (Срби) и Албанци који су били у турској војсци нису успели да побегну, али да су кнегињини (Миличини) синови живи. Тачније, кнез (Стефан Лазаревић) је жив и здрав, други брат, Вук, тешко је рањен, док је син господина Вука, чије се име не наводи, мртав.³³

Извештач из Улциња даље пише млетачкој влади да је то оквирно прича коју је чуо од посланика Ђурђа, али се нада да ће нове вести стићи ускоро преко сер Аргира Карамала чији се брод очекује у следећа два дана. Аутор извештаја изражава забринутост да се кнез неће вратити и да ће то изложити трговце опасности јер ће настати неред, а са свом том властелом која је погинула у борби, свако ће (у Србији) спроводити своју правду. Моли се млетачка влада да све изнесено задржи за себе док се наведене информације не провере. На крају је додата белешка да је сер Аргиро стигао, али да не зна ништа ново, сем да је јуче била недеља, а да је тржница била необично слабо посећена. У последњој реченици писма извештач још једном истиче да се вести приме са резервом, да је сигурно само да је битка била, али да се не зна пуна истина ко је победио. Он је написао да је пренео податке које је чуо, а господин Ђурађ би знао више да је ту.³⁴

Из других извора је познато да су кнегиња Милица и госпођа Мара Бранковић неколико месеци раније контактирале Дубровчане и замолиле их да им бродовљем помогну у повратку њихових синова, али се тада није знало где се они тачно налазе. Након сукоба између браће Лазаревића и Ђурђа Бранковића у Цариграду, где су се сви затекли у августу 1402, могу се пратити само вести о синовима кнегиње Милице који су били очекивани у Дубровнику од друге половине септембра 1402. године.³⁵ Имајући у виду да су браћа на крају дошла до Улциња, а затим до Бара, можемо поуздано рећи да се 21. септембра још увек није знало где су тачно они. Мање од месец дана касније, Дубровчани су засигурно знали да су пристали у Зети где

³³ Различити извештаји говоре о рањавању различитих српских принчева у бици. О рањавању Ђурђа Бранковића говори Константин Михаиловић (Konstantin Mihailović, *Memoirs of a Janissary*, eds. V. Stolz, S. Soucek, Ann Arbor 1975, 52–53). По неким је био рањен и сâм деспот. Ниједан други наратив не истиче посебно рањавање кнеза Вука. Уз то, ниједан син господина Вука није погинуо. Ђурађ је успео да побегне, а Гргур је заробљен. М. А. Пурковић, *Кнез и деспот Стефан*, 60.

³⁴ Codex Morosini, §063.0083–0084.

³⁵ Према српским летописима, властелин Родоп ослободио је Ђурђа Бранковића из цариградске тамнице 31. августа или 3. септембра 1402. године, у исто време када је Дубровник одговарао на Миличине и Марине молбе. М. А. Пурковић, *Кнез и деспот Стефан*, 66–67; М. Спремић, *Деспот Ђурађ*, 53.

су их дочекали сестра Јелена и зет Ђурађ II Страцимировић Балшић. Дочек у Дубровнику је отказан.³⁶

Већ су следеће вести о Ангорској бици које су дошле у Венецију биле прецизније, јер су потицале од Пјера Бона, капетана критских галија, који је стигао у Кандију (Ираклион). У њима нема података о Србима у бици, па ћемо их донети сумарно. Бон је рекао да је 22. августа напустио Ханију, отишао за Никозију на Кипру, а одатле 29. августа дошао на Хиос, где су се чуле прве вести о ситуацији међу Турцима од којих су многи желели да побегну на Самос.³⁷ Два дана касније, Боно је отпловио за Ајасолук (данас Селџук), недалеко од бившег Ефеса, заједно са другим лађама које су се биле окупиле на Хиосу. Тамо су им окупљени Турци пренели своју причу о Ангорској бици, по којој су се Татари приближавали Бајазиту у околини Сиваса (Севастије) и да су те вести стигле до Бајазита. Тај податак је тачан јер је корен сукоба Османлија и Тимура био Бајазитов однос према татарским вазалима у источној Анадолији. Тамерлан је, чувши за покрет османске војске према њему, преместио свој логор, навевши противничке снаге на напорно марширање, изазвавши глад код људи и животиња, и, последично, неуспешан напад. Затим се татарски вођа улогорио код Ангоре и оградио свој логор кољем и гвожђем. Тако обезбеђен исцрпљивао је турску војску до вечери, када се она поделила јер је неке ухватила жеђ, па су тада заробљени Бајазитови синови. Сâм Бајазит се повукао на планину, где су га сутрадан заробили Тамерланов зет и син.³⁸

Последњи податак из блока о Ангорској бици јесте извештај који се надовезује на претходни, изворно од 3. септембра 1402. године, о татарском заузећу и подели османске територије. Према том извештају Ајасолук је дат Мехмеду Челебији, рођаку тамошњег господара, а Балат (Милет) и Сарухан нећацима тамошњих владара. Оно што је сматрано наследним поседом Османлија је пак спаљивано и пустошено, па је тако настрадала Бруса. За нашу тему је важан следећи податак, а то је да је Тамерлан тако снажно обезбедио пролазе да нико није могао прећи из Турске у Грчку, осим Лазаревог сина који је кренуо да се пробија раније и који је прешао у Грчку са својом сестром.³⁹ Истакнуто је како су Бајазитовом пропашћу многи били

³⁶ И. Руварац, *Стефан Лазаревић на повратку из Ангоре у Србију*, Зборник Илариона Руварца. Одабрани историски радови I, Београд 1934, 80–84; М. А. Пурковић, *Кнез и деспот Стефан*, 66–68; *Историја српског народа (=ИСН) II*, Београд 1982, 66–67 (Ј. Калић).

³⁷ Тамо се сусрео са капетаном галије Марком Гриманијем, чији је старији извештај о бици сачуван (В. Милинчевић, *Грађа*, 123).

³⁸ *Codex Morosini*, §063.0085. Овај извештај, и иначе доста тачнији од других, доноси исправну информацију о заробљавању (а не о погибији) Бајазитових синова.

³⁹ Информација о сестри није тачна, јер је Оливера ослобођена касније, мисијом посланика

обрадовани. Ове информације прикупили су сер Марко Гримани и сер Пјетро Бон, који су 3. септембра напустили Ајасолук како би обавили своје задатке. Речено је, на крају, и како Турци потражују мир и како су у источном Егејском мору примећене и ђеновљанске лађе.⁴⁰

Зета у Првом скадарском рату

Подаци о Зети у раздобљу Балшића спадају међу најбројније у *Кодексу Морозини* који се тичу јужнословенских земаља, јер се радило о подручју на које је Венеција претендовала након слома државе Немањића, а посебно након споразума са Ђурђем II Страцимировићем Балшићем из 1396. године, којим су им препуштени Скадар, Дриваст и још нека места. Оспоравање тог споразума од стране Ђурђевог удовице Јелене, кћерке кнеза Лазара, и њеног сина Балше III, узроковало је два вишегодишња војна сукоба на простору зетског приморја и залеђа. О тим сукобима, познатим под називом скадарски ратови, објављени су бројни документарни извори, пре свега у Љубићевој (у XIX веку) и Валентинијевој збирци (у XX веку).⁴¹ Пишући пре 25 година о изворима о ратовима Балше III и Венеције, Александер Карл Розман, у осврту на млетачке хронике, наводи оне приписане Ђорђу Долфину (која је написана након Морозинијеве и представља њен дериватив) и Донату Контаринију, али не и *Кодекс Морозини*.⁴² Са друге стране, податке из *Кодекса* користили су, између осталих, Иван Божић и Оливер Јенс Шмит, упоредо са другим хроникама (Ђорђо Долфин, Гаспаро Цанкаруоло итд.).⁴³

Аидина (и, можда, Радослава) код Тимура. М. А. Пурковић, *Кћери кнеза Лазара*, Мелбурн 1957, 109–112; Исти, *Кнез и десном Стефан*, 62–63.

⁴⁰ Codex Morosini, §063.0086; D. Kastritsis, *The Sons of Bayezid*, 41–50. Уп. N. Iorga, *Notes et extraits* I, 122, 134; В. Миљинчевић, *Грађа*, 122–125. Јорга није давао опширне изватке из хроника о Ангорској бици.

⁴¹ S. Ljubić, *Listine o odnošajih između južnoga Slavenstva i Mletačke republike I–X*, Zagreb 1868–1891; J. Valentini, *Acta Albaniae Veneta saeculorum XIV et XV I/1–III/25*, Palermo–Milano–München 1967–1979. На ове изворе реферисаће се преко литературе како се научни апарат не би оптерећивао бројним подацима.

⁴² A. K. Rozman, *Sources Concerning the Conflict between Balsha and Venice (1396–1421)*, The Medieval Albanians, Athens 1998, 261–270, посебно стр. 264–266. Више о хроници приписаној Ђорђу Долфину: Ş. Marin, *The Venetian Chronicle in Codex It. VII. 794 (8503) at Marciana National Library – Ascribed to Giorgio Delfino (Dolfin) and Transcribed by Nicolò Gussoni*, Revista arhivelor 89/2 (2012) 41–62.

⁴³ И. Божић, *Немирно поморје XV века*, Београд 1979; *Историја Црне Горе (=ИЦГ) II/2*, Титоград 1970; O. J. Schmitt, *Das venezianische Albanien (1392–1479)*, München 2001. Подаци које доноси Николае Јорга у првом тому збирке *Notes et extraits* (1899) потичу углавном из хроника Гаспара Цанкаруола и Пјетра Долфина.

Прве вести које су забележене о некадашњој немањихкој Зети јесу оне о млетачком заузимању Котора 14. августа 1378. године. Наведено је да је град пре тога био под угарском влашћу, а да су Млечани, након што су га заузели, поставили посаду у тврђави, а становнике нису узнемиравали и оставили су им град. Та информација је тачна, будући да је Котор признавао власт угарског краља већ од 1370. или 1371. године, а млетачка власт успостављена 1378. није била дугог века.⁴⁴

Нарација о знаменитом споразуму са Ђурђем II Страцимировићем којим је, између осталог, Венеција стекла Скадар није сасвим хронолошки прецизна, јер се кумулативно ређају догађаји од 1393. до 1396. године. Наводи се да су Млечани у то време потчинили Драч и Љеш, јер су страховали да ће dospети у руке тада моћних Турака. Речено је надаље да је господин Ђурађ Страцимир(овић), господар Скадра, био толико снажно нападан од стране Турака да није могао да задржи свој град. Због тога је послао гласнике у Венецију с циљем да замоле Републику да прими град у замену за одређене повластице, што је Сенат прихватио како град не би пао у турске руке. Одлучено је да се господину Ђурђу годишње даје 1.000 златника док је жив и да се, поред Скадра, прими и тврђава Дриваст.⁴⁵ Тако је, на поједностављен начин, објашњена ситуација у зетском приморју и ближем залеђу крајем XIV века, а следеће вести потичу тек из времена сукоба са Балшом III и његовом мајком Јеленом, коју хроничар назива Мадалена или Лена.

Према подацима из *Кодекса*, 16. јуна 1405. су из Кандије (Ираклиона) стигле вести да је млетачки поморски капетан стигао пред Скадар са пет галија, те да је на његов долазак одговорено топовском паљбом. Град који се одавно побунио против млетачке Сињорије морао је бити на силу заузет. На крају је госпођа Мадалена, удовица Ђурђа Страцимировића, била принуђена да пребегне са сином у Дриваст. Након тога се град Скадар, 3. јуна 1405. године, мирно вратио у послушност Венецији.⁴⁶ Нешто касније, 18. јула, у Венецију су барком стигле вести од Марина Каравела, поморског капетана, да је, након што је заузео побуњени Скадар, отишао са осам галија према Улцињу, остајући тамо док се град није слободно предао Венецији, а затим је узео и Бар и Будву и надао се да ће повратити и Дриваст, који се

⁴⁴ Codex Morosini, §060.0032. Видети и: N. Ćorić, *Grad Kotor do god. 1420 s osobitim obzirom na bosansku prevlast: 1385–1420*, Stara Gradiška 1915; M. Šunjić, *Bosna i Venecija (Odnosi u XIV. i XV. st.)*, Sarajevo 1996, 60–61; *ИСН* II, 25–26 (Р. Михалчић).

⁴⁵ Codex Morosini, §062.0022. Уп. G. Dolfin, *Cronica dela nobil città de Venetia e dela sua provintia et destretto (origini–1458)* II, ed. A. Carraciolo Aricò, C. Frison, Venezia 2009, 118–119. Ови догађаји изложени су у више историографских дела, међу којима су новија и важнија: *ИЦГ* II/2, 62–64 (И. Божић); С. Рудић, *Балшићи: господари Зете*, Београд 2021, 84–88.

⁴⁶ Codex Morosini, §063.0188; С. Рудић, *Балшићи*, 97.

налази донекле у унутрашњости, тј. залеђу. Чуло се да су тамо уточиште потражили жена и син покојног Ђурђа Страцимировића, а да је поменута госпођа претходно побунила Скадар против Сињорије, премда је примала 1.000 златних дуката дохотка. Због тога је одлучено да се започне опсада Дриваста. Као посланици у Скадар су послати ректори Улциња Николо Фосколо и Бара Франческо Коко. Касније се чуло и да је и народ Котора подигао заставу Св. Марка у свом граду.⁴⁷

Месец дана доцније, 19. августа 1405. сазнало се да је удовица господина Ђурђа напустила Дриваст са својим сином, а да је град након тога остао у рукама Сињорије, али није познато где је отишла. Веровало се да ће можда доћи у Венецију или да је отишла негде према Скадру, али прецизније информације још се чекају.⁴⁸ Крајем истог месеца одлучено је да се у Скадар, или тамо где ректори Николо Фосколо и Франческо Коко буду сматрали да је потребно, пошаље 25 чета добро обучених стрелаца (*балистарија*⁴⁹) под командом извесног Милана из Тоскане, који се раније истакао у служби господара Падове. Тим војним снагама обезбеђена је плата за два месеца.⁵⁰ И у октобру 1405. године део дезертера из службе господара Падове, који се нашао у лошем положају, прешао је у млетачку службу, па се тако помиње и капетан Пелегрино са својих 70 људи који се прикључио венецијанским војницима. У Скадар је послато око 200 коњаника, заклетих на верност Сињорији.⁵¹

Дана 12. маја 1406. нове вести су пристигле у Венецију са дубровачког брода којим су дошла три посланика кнеза Лазара (!) Сињорији. Мисли се, наравно, на деспота Стефана Лазаревића. Посланици су изразили жељу да се склопи мир са госпођом кнегињом, удовицом Ђурђа Страцимировића, а у вези са устанком који је покренула и који је вођен у њено име, имајући у виду да се град Скадар био потчинио млетачкој власти. Оцењено је да би преговори могли довести до споразума, а делегација која је заступала кнегињу је млетачким властима подарила четири ретка сокола, два јастреба и два украшена и вредна сребрна бокала.⁵² Међутим, 16. јуна 1406.

⁴⁷ Codex Morosini, §063.0214; ИЦГ II/2, 88–90 (И. Божић); ИСН II, 77–78 (Ј. Калић); С. Рудић, *Балшићи*, 98.

⁴⁸ Codex Morosini, §063.0223; ИЦГ II/2, 90 (И. Божић); С. Рудић, *Балшићи*, 98. Божић оцењује Морозинијеву информацију о могућности трајног одласка Јелене и Балше III у Венецију или Скадар као измишљотину.

⁴⁹ *Балистарији* су били стрелци обучени за руковање ручним самострелима, али и балистама (бојним, најчешће опсадним справама које су испаливале велике стреле – веретоне).

⁵⁰ Codex Morosini, §063.0231.

⁵¹ Codex Morosini, §063.0249; ИЦГ II/2, 92–93 (И. Божић); С. Рудић, *Балшићи*, 98–99.

⁵² Codex Morosini, §063.0336; ИЦГ II/2, 93 (И. Божић); С. Рудић, *Балшићи*, 100. Преговори на крају нису били успешни.

године преко Дубровника су стигле вести из Улциња, датиране 8. јуна исте године, према којима је господин Балша окупио војску од 2.000 коњаника и других војника, сачињену од Словена и Турака, и да се улогорио између Улциња и Бара, нападајући села, спаљујући их и правећи велику штету. Скадарски капетан, знаменити сер Кеко из Тревиза, на то је сакупио 100 искусних Латина и велики број Албанаца, прешао реку и дошао до Балшиног логора који је напао са око 60 људи. У великој бици, која је трајала два сата, погинули су сер Кеко са око 20 својих најбољих људи, око 40 најбољих Балшиних војника, као и турски војвода у Балшиној служби. Нема података колико је осталих страдало, али су многи рањени и мртви, а то је било у суботу око 22 сата. У недељу у зору Балшини људи су напустили бојиште и отишли према Бару и месту *Steria*⁵³, а онда су одатле отишли у правцу *Bardora*⁵⁴. Чуло се да је тамо претрпљена велика штета у људству, али да у тим областима нису настрадали усеви и виногради, те да се нико одатле није придружио господину Балши, већ су сви становници остали верни Св. Марку. Та господа (мисли се на зетске снаге) желела је да се боље прегрупише. Због тога су скупили и упутили своју војску према једном пролазу одакле се нису могли вратити назад. Тиме је омогућено да се на млетачким поседима сакупе житарице. Очењено је да су подухвати сер Кека у тим областима налик Тристановим и да је његова смрт велик губитак за Венецију.⁵⁵

Крајем јула 1406. посланство из комуна Улциња и Бара упућено је у Венецију да искаже лојалност и потврди властити статус млетачких поданика. Млетачке власти су их примиле срдечно, прихватиле њихове предлоге, даровале им скупочене тканине и послале их назад, са жељама да се надају добром исходу и постизању победе против турских и албанских⁵⁶ противника који су дошли да их нападну.⁵⁷

⁵³ Приређивачи су назначили да овај топоним означава планину Суторман, али то је тек претпоставка. Можда се ради о барском дистрикту (астареји).

⁵⁴ Овај топоним се не може поуздано разрешити. Божић сматра да се ради о брдима.

⁵⁵ Codex Morosini, §063.0344; ИЦГ II/2, 93 (И. Божић); С. Рудић, *Балшићи*, 100. Божић доноси детаље веома сличне, али не потпуно идентичне онима из *Кодекса Морозини*.

⁵⁶ У млетачким хроникама појмови „Албанац“ и „албански“ некада се заиста односе на албанска (арбанашка) племена, а некада су то само присвојне изведенице територијалног појма који се односи на простор Млетачке Албаније. Млетачко виђење појма Албанија проширило се током XV века, па се тако и деспот Ђурађ Бранковић, у латинској титулатури називао „dominus Albaniae“. Видети и: ИЦГ II/2, 136–137 (И. Божић); М. Антоновић, *Град и жупа у Зетском приморју и северној Албанији у XIV и XV веку*, Београд 2003, passim; И. Коматина, П. Коматина, *Настанак „Млетачке Албаније“ и усмена на византијску власт у српском поморју*, Историјски часопис 67 (2018) 55–82.

⁵⁷ Codex Morosini, §063.0348. Од краја 1406. године започело је раздобље преговора – ИЦГ II/2, 93–95 (И. Божић).

Следеће вести потичу од 5. јула 1408. и везане су за мировни споразум који је нешто раније сачињен. Међутим, наратив хронике овде је замршен. Према њему, једно дуго обећавано посланство Ђуре Балшића (*Iura de Balsa*)⁵⁸ млетачким властима стигло је из Валоне. Како дотични није могао да се брани од Турака, хтео је да преда нека своја места Млечанима. Венеција наводно није била вољна да се у то меша, јер није хтела да навлачи на себе незадовољство владара *архипелага*⁵⁹ и постане им мета, као и зато што би се тиме повећали трошкови који су већ настали због сукоба са удовицом и сином господина Ђурђа Страцимировића којима су некоћ припадала сва места архипелага, на мору и копну, као и утврђења која се стално буне против Млечана и отимају њиховој контроли. Сенат је, стога, одлучио да се у Улцињ и Скадар пошаљу два званична посланика овој госпођи и господину Ђури Балшићу, управнику (*rezedor*) у име дотичне госпође и њеног сина, а за те посланике именовани су племенити витез сер Бјанко да Рива и сер Роберто Морозини, који су својим мудрим приступом успели да ступе у преговоре са реченим Ђуром и да доведу до споразума те госпође и њеног сина са Сињоријом, који је резултовао потписаним уговором. Договорено је да Сињорија даје 1.500 златних дуката годишње Балши III, а да се њему гарантује безбедност да дође у Венецију и закуне се. Након тога ће Будва и Бар остати њему, као и солане на обали Скадра и Улциња са њиховом припадајућом територијом. Одлучено је да добар нотар састави исправу о томе и да тај трајни документ остане у дуждовској канцеларији у Венецији.⁶⁰ Чини се да је у овом одељку хронике дошло до мешања личности. Почетак наратива о Ђури Балшићу подсећа на причу о Ђурђу II Страцимировићу и његовом даровању Скадра и Дриваста 1396. године, а у наставку делује као да је Тура заправо неко од посредника у споразуму из 1408. године – Мркша Жарковић или Никита Топија, само погрешно уписан. Треба напоменути да је облик *Iura de Balsa* коришћен у млетачким изворима у другој половини XIV века да значи Ђурђа I Балшића, као и Ђурђа II Страцимировића Балшића. На мешање личности указује и помен да је посланство дошло из Валоне.

⁵⁸ Приређивачи хронике идентификују ову личност са Балшом III, али се он јасно назначавала другачије, као син госпође Јелене.

⁵⁹ Приређивачи хронике сматрају да се појам односи на турске поседе у Албанији, али то није поуздано тумачење.

⁶⁰ Codex Morosini, §063.0416; ИЦГ II/2, 94–96 (И. Божић); С. Рудић, *Балшићи*, 102–103. Уговор је закључен 17. јуна 1408. године, а пратиле су га и додатне исправе (Н. Порчић, Н. Исаиловић, *Документи владара средњовековне Србије и Босне у венецијанским збиркама*, Београд 2019, 56–61, 263–279).

Након поменутог споразума, следило је одређено затишје, праћено неуспешним покушајима имплементације договореног, па следеће вести потичу из средине августа 1409. када је кнегиња, госпођа Лена (Јелена), ћерка кнеза Лазара, која је била удата за Ђурђа Страцимировића, дошла лично у Венецију. Била је некоћ кнегиња градова Улциња, Скадра и других места, и жарко је желела да преговара са Сињоријом како би остала у миру за свог живота, а затим оставила све своје области, које припадају њеном сину, млетачким властима. Услов је био да Млечани препусте те области њој и њеном сину док су живи. Након те њене изјаве стигле су новости о Турцима од посланика сер Франческа Ђустинијана. Госпођи Јелени је омогућено да оде из Венеције и чека одлуке. Док је била у граду, примала је пет златних дуката дневно за своје животне трошкове.⁶¹

Последње вести о зетским питањима из времена Првог скадарског рата тичу се обрачуна међу синовима султана Бајазита. Наиме, према вестима које су стигле 20. априла 1410. преко наоружане лађе из Негропонта, сазнало се да су војни заповедници убили Турчина Сулејмана Челебију и да је власт преузео Турчин са Тенедоса (Муса). Услед тога Сињорија је била ослобођена обавезе према Сулејману да му за живота плаћа 1.500 златних дуката годишње⁶² како би остала у миру, а Скадар и Улцињ били поштеђени пљачке. Међутим, Сулејман није био убијен 1410, већ 17. фебруара 1411. године.⁶³ Први скадарски рат настављен је и после 1409. године, а окончан је миром који је склопљен 1412, а ратификован 1413. године, уз договор о повратку на стање с почетка 1405. године.⁶⁴

Босна и босански великаши

Занимљиво је да о Хрвоју Вукчићу и босанско-напуљској власти над Далмацијом нема спомена, већ се о конфликту око источнојадранских комуна увек говори као о сукобу са Угарском, а то је једним делом примењиво и на сукоб око Зете/Млетачке Албаније. На једном месту казује се да су Франкапани 1405. нападали задарску околину, јер су Задрани, уместо угар-

⁶¹ Codex Morosini, §063.0466; М. А. Пурковић, *Кнез и деспот Стефан*, 89; ИЦГ II/2, 96, 98–99 (И. Божић); С. Рудић, *Балишћи*, 105. Видети и: Н. Порчић, Н. Исаиловић, *Документи*, 61–62, 279–283. Према Божићу, Јелена је примала дневнице од три, а не од пет дуката.

⁶² Codex Morosini, §063.0512; С. Рудић, *Балишћи*, 104–107. Податак о дохотку од 1.500 дуката исплаћиваних Сулејману није прецизан. Наиме, султан је добијао 1.000 дуката, а скопски крајишник Лигит-паша (Пашајит) 500 дуката. ИЦГ II/2, 97–98, 102, 104–105 (И. Божић); ИСН II, 79 (Ј. Калић).

⁶³ D. Kastritsis, *The Sons of Bayezid*, 153–158.

⁶⁴ ИЦГ II/2, 99–107 (И. Божић); ИСН II, 91 (Ј. Калић); Н. Порчић, Н. Исаиловић, *Документи*, 62–64, 283–287; С. Рудић, *Балишћи*, 108–109.

ског краља, признавали краља Венцеслава Апулског (мисли се на Ладислава Напуљског).⁶⁵ Једини помен једног босанског великаша у том сукобу јесте споредни навод о Сандаљу Хранићу који је Млечанима продао свој утврђени град Островицу 1411, само да би га Венеција грешком своје посаде изгубила 1412. године.

У вести датованој 14. јануаром 1411. наводи се да се тог дана сазнало да је велможни и племенити витез господин Сандаљ из Босне, из области *Склавоније*, поклонио Млетачкој републици један снажно утврђен град звани Островица, недалеко од Шибеника, за шта му је дато 5.000 дуката и чланство у Великом већу Венеције. То је учињено у нади да ће се тако и Шибеник са свим својим местима наћи у млетачкој власти.⁶⁶ У блоку вести које припадају раздобљу од 27. марта до 11. априла 1412. наводи се да је у Далмацији изгубљено једно утврђење, тј. каштел звани Островица, који је припадао Сињорији, а ставио се под власт угарског краља. У утврђењу је било око 50 грчких војника, односно стрелаца (*балистарија*), а оно је купљено у корист Венеције за цену од 6.000 златних дуката. Назначено је да су Угри прекршили уговор и да је прекршена заклетва Сињорији. Сâм каштел се налази око 32 миље далеко од Задра, а добијен је од Сандаља који га је пре тога поседовао.⁶⁷ Сандаљ се, према издању Андреје Нанетија, на једном месту грешком умеће као име господара Мореје 1421. године.⁶⁸

Једини прави податак о Босни јесте навод о једном турском упаду у средишњу Босну у пролеће 1421. године, који су до сада приметили и коментарисали Марко Шуњић и Емир Филиповић.⁶⁹ Овај навод односи се на април 1421. године и обилује подацима од којих се, за сада, само неки могу јасно протумачити. Сукобе је, готово сигурно, изазвала смена на босанском престолу, која, на крају, није била по вољи Османлијама, а десила се након што је Сандаљ Хранић постао главни турски вазал и након што је дошло

⁶⁵ Codex Morosini, §063.0245.

⁶⁶ Codex Morosini, §063.0558; D. Lovrenović, *Ostrovnica i Skradin u mletačko-ugarским ratovima za Dalmaciju (1409.–1420.)*, Historijski zbornik 39 (1986) 164–166; M. Šunjić, *Bosna i Venecija*, 129–131. Хроника приписана Ђорђу Долфину доноси исту вест, али је датира неколико месеци раније, када су започети, а не реализовани преговори о продаји Островице. Сâм Сандаљ није именован, већ је означен као „један угарски барон“ – G. Dolfin, *Cronicha II*, 145.

⁶⁷ Codex Morosini, §063.0658; D. Lovrenović, *Ostrovnica i Skradin*, 167–168. О паду Островице, који се догодио 30. марта, према млетачким хроникама: M. Šunjić, *Dalmacija u XV stoljeću*, Sarajevo 1967, 54; Isti, *Bosna i Venecija*, 131; G. Dolfin, *Cronicha II*, 150. Тачан износ за који је Островица купљена је 5.000 дуката, како сâм Морозини исправно наводи у одељку о куповини града.

⁶⁸ Codex Morosini, §064.0915.

⁶⁹ N. Iorga, *Notes et extraits I*, 309 (према каснијој верзији из хронике Долфина, и то Пјетра а не Ђорђа – C. Frison, *La Cronicha di Giorgio Dolfin*, 60); M. Šunjić, *Bosna i Venecija*, 175–176; E. O. Filipović, *Bosansko kraljevstvo i Osmansko carstvo (1386–1463)*, Sarajevo 2019, 275–277.

до споразума о продаји Сандаљеве половине Конавала, што је потврдио и краљ Твртко II који се вратио на престо, смењујући Стјепана Остојића. Премда је словио за турског кандидата 1415. године, његова политика се показала прагматичнијом, а затим и окренутом ка Западу. Док се топоними из вести углавном могу лако утврдити, исто не важи за личности које се у хроници помињу.

У Венецију су крајем маја 1421. дошле вести из Влашке (*Blachia*) у Босни (према Јорги: „из Влашке и Босне“), засноване на писму упућеном Сињорији 12. априла, а које се вероватно тиче догађаја с почетка априла 1421. године. Турска војска, чији се долазак очекивао, дошла је путем који води за Високи, прешла реку Босну и ту се утаборила. Наводно је, према том писму, у њој било 17.000 Турака, са предводником (капетаном) који се звао Албанес (што подсећа на име тада већ преминулог војсковође Евреноса) на челу, а са њим су била турска господа следећих имена: *Chazibech* (Хаџи-бег, Гази-бег или Касим-бег?), *Aziboch* (Хаџи-бег или Ајаз-бег?), *Muradibech* (Мурат-бег) и други угледници, које извештач, нажалост, не означава именима ради сажетости. Након што је босански краљ сазнао да су прешли реку Босну, припремио је своје људе и послао Авранеса (можда Врањеша?) који је се ту затекао, као свог капетана, са 8.000 људи који су били опремљени витешки, налик Св. Ђорђу, према утврђењу *Boraze* (Борач, Бреза или можда најпре Бобовац?), насупрот Подвисоком, где су се сместили. Албанес је заповедио *Chazibech*-у да дође до Високог и заузме каштел и он се, са око 10.000 Турака, упутио тамо да изврши наређење. А Авранес, знајући то, пошао је на њега са 8.000 Босанаца у бојном поретку и разбио *Chazibech*-а и већи део његових. Други босански командант *Muraze*⁷⁰, који се био утаборио, покренуо се и кренуо у напад на Албанеса, али су његове трупе биле јаке и браниле су се жестоко да су скоро уништиле *Muraze*-а. Онда је пристигао Авранес и променио ситуацију, тако да је на крају Албанес успео да побегне са око 3.000 Турака, оставивши шаторе са свим знамењима и опремом. Извештач закључује да стога сада Босна тријумфује на пољу трговине, јер већ годинама Босанци нису однели такву победу.⁷¹

⁷⁰ У босанским изворима бележи се презиме Муржић, али његово повезивање с овим *Muraze*-ом пука је спекулација. Горепоменуто име Авранес пак најпре личи на име ранијег османског војсковође Евреноса.

⁷¹ Codex Morosini, §064.0927; Е. О. Filipović, *Bosansko kraljevstvo*, 275–277.

Битка у Лашви (1415)

Битка у Лашви која се одвила почетком јула 1415. године била је неправедно запостављана изван јужнословенске историографије и навођена као догађај средњег, евентуално регионалног значаја.⁷² Међутим, ради се о изузетно важној бици која је не само оставила дугорочне последице, већ је представљала и највећи, најупечатљивији пораз угарске војске од Турака након битке код Никопоља (1396)⁷³. Неки подаци које доноси *Кодекс Морозини* познати су из других извора и овом се хроником само потврђују, док су други непознати и врло богати, али и тежи за идентификацију и, чини се, не увек сасвим поуздани.

Познато је да је делегација збаченог сплитског херцега и босанског великог војводе Хрвоја Вукчића крајем 1413. била код султана Мехмеда I, након чега су уследили османски напади на савезнике угарског краља Жигмунда у Босни и на саму Угарску. Морозинијева хроника их бележи раније него што сведоче други извори. Наиме, према једној белешци од 28. јануара 1414. године, тог дана су у Венецију стигле вести да је 20.000 Турака стигло у Угарску из правца Драча са циљем пљачке и узнемиравања Угарске. Млечани су сматрали да су то добре вести и надали су се да ће се због тога Жигмундова војска повући из Италије, али се то није десило.⁷⁴

Следеће вести о турским нападима уочи Лашванске битке потичу од 7. маја 1415, када су у Венецију стигли извештаји да је у околину Љубљане дошао огроман број Турака и да су они, на свом путу према Сењу, чинили велике штете, те да су из околине Љубљане одвели велики број људи грофа Цељског, свекра угарског краља Жигмунда, њих укупно 12.000, међу којима

⁷² P. Engel, *The Realm of St Stephen. A History of Medieval Hungary 895–1526*, London – New York 2001, 235–236; D. Lovrenović, *Bitka u Lašvi 1415. godine*, Raukarov zbornik, ur. N. Budak, Zagreb 2005, 275–295; Isti, *Na klizištu povijesti: sveta kruna ugarska i sveta kruna bosanska 1387–1463*, Zagreb–Sarajevo 2006, 196–212; K. Kranzieritz, *A Lašva környéki csata 1415-ben*, *Hadtörténelmi közlemények*, 125 (2012) 959–986; T. Pálófalvi, *From Nicopolis to Mohács: A History of Ottoman-Hungarian Warfare, 1389–1526*, Leiden–Boston 2018, 66–67; E. O. Filipović, *Bosansko kraljevstvo, 242–250*; N. Isailović, *The Battle of Lašva (1415) – The Greatest Hungarian Defeat after Nicopolis Revisited*, *Politics and Society in the Central and South-Eastern Europe II. Life under the Shadow of the Ottoman Empire's Expansion (15th–16th Centuries)*, ed. Zs. Kopeczny, Cluj-Napoca 2021, 83–91.

⁷³ Битка код Никопоља је у *Кодексу Морозини* приказана у неколико опширнијих одељака (Codex Morosini, §023.0023–0027), али се улога српских снага у бици не спомиње. Сам приказ битке је, иако поједностављен, релативно веран приказима из других савремених извора.

⁷⁴ Codex Morosini, §064.0017; Н. Исaиловић, А. Јаковљевић, *Шах Мелек (прилог историји турских упада у Босну 1414. и 1415. г.)*, Споменица академика Симе Ћирковића, ур. С. Рудић, Београд 2011, 441–446; Е. О. Филипović, *Bosansko kraljevstvo*, 227–232, 244. Ово је вероватно био један од последњих похода Јигит-паше.

је било 200 племкиња које су се затекле у једној цркви на обележавању верског празника. Турци нису нападали ниједно млетачко место, нити Истру, нити Далмацију. Истакнуто је да све те вести не треба да радују никога у Венецији зато што влада примирје између Млетачке републике и угарског краља, који је у то време изабран за цара, и зато што се наноси штета многим областима, уз пљачку и отимање свега на путу.⁷⁵ У другој половини јуна исте године у Венецију су стигли извештаји да је 4.000 Угара прошло кроз подручје млетачкихседа око Цреса, Осора, Нина и Задра, отимајући коње и стоку. Млетачке власти су због тога најављивале обраћење краљу Жигмунду. Вероватно се радило о војсци која је пратила повлачење Турака, а снабдевање обезбеђивала отимачином од Млечана који, иако у примирју са Угарском, нису били пријатељи краља Жигмунда.⁷⁶

Наредне вести већ су се тичале битке у долини Лашве. Наиме, 31. јула 1415. у Венецију су са више страна стигле новости, о чему су Сињорији писале и шибенске власти, да је огроман број Турака стигао на границе Угарске, направио огромну штету људима, пролио пуно крви и, најзад, одвео од 14 до 18 значајних барона са тог простора након што су Угри тешко настрадали у сукобу. Извештач наводи да верује да је Бог тако нешто дозволио због грехова читавог хришћанства.⁷⁷ Следећи податак истиче да је потврђено да су Угри поражени. Наведено је да је свеукупно било 4.500 ланџија („копаља“ – назив борбене формације), са по пет људи у ланџију, а да је изгинуло 9.000 или чак и више хиљада људи. Турака је наводно било 40.000 или више. Због тих вести у целој Угарској је опао морал и завладала је велика жалост. Начуло се да се речени пораз десио истог дана када је Жигмунд примио благослов кардиналског концила, 18. јула 1415. године.⁷⁸

Последњег дана јула или почетком августа почели су пристизати и конкретнији подаци о племенитим заточеницима који су се борили у угарској војсци. Наведено је да су заробљени бројни угарски барони и други племићи и витезови, са циљем да се за њих тражи откуп. Наведена су бројна имена која се не могу у целости разрешити: *monsignor Raus da Buda* (Раус из Буди-

⁷⁵ Codex Morosini, §064.0202; N. Iorga, *Notes et extraits* I, 235; Н. Исailовић, А. Јаковљевић, *Шах Мелек*, 448–449; Е. О. Filipović, *Bosansko kraljevstvo*, 240–241.

⁷⁶ Codex Morosini, §064.0219–220.

⁷⁷ Codex Morosini, §064.0240. Уп. G. Dolfin, *Cronicha* II, 177–178. Долфин помиње преко 10.000 заробљених у бици и потоњим турским нападима, од чега 25 угарских барона. Вести су стигле у Венецију преко Шибеника, 21. јула.

⁷⁸ Codex Morosini, §064.0243. Према новијим мишљењима историчара, битка се ипак десила у првој половини јула, можда чак већ 2. јула 1415. године. С. Ћирковић, *О једном посредовању деспота Стефана између Угарске и Турске*, Истраживања 16 (2005) 234–238; N. Isailović, *The Battle of Lašva*, 86.

ма), *misier Stefano d'i Curgavia* (Стефан од Кургавије или Крбаве?)⁷⁹, *misier Zuane da Segna gran conte* (Иван Крчки, кнез сењски), *misier Stefano da Razo* (Стефан из Раца?), *misier Franzescho de Corbavia* (Франко Крбавски), *misier Nicholò de Bosina* (Никола из Босне), *misier Nicholò Baiabodia* (Никола Бајабодија), *misier Zian de Gari fradelo del conte* (Иван Горјански), *misier Simon d'Ongaria e 'l gran maistro* (Симон из Угарске), *misier Nichodemo da Zara* (Никодем из Задра), *el nievo del re d'Ongaria* (нећак угарског краља), *misier Nicholò de Gari fradelo del gran conte* (овде се, заправо, највероватније поново мисли на Ивана Горјанског, брата палатина Николе, или можда на Ладислава Горјанског, палатиновог сина), *el gran conte nievo del re d'Ongaria* (још један нећак угарског краља), *misier Zanachio da Spalato* (Занакио из Сплита), *el fradelo del chonte da Segna* (брат сењског кнеза).⁸⁰ За неке појединце попут Ивана Горјанског, палатиновог брата, нема ничег спорног, неки се вероватно могу препознати (Симон из Угарске вероватно је Шимон Шоош), док неки други појединци који би се могли начелно идентификовати нису, према досадашњим сазнањима, ни били учесници битке или бар нису били заробљени (нпр. Иван VI Крчки, кнез сењски, као и један од његове бројне браће). Ако којим случајем и јесу били, брзо су пуштени. Овај извештај може се оценити, у најмању руку, као непрецизан.⁸¹

Током августа се сазнало да 20.000 Турака који су се упутили према Цељу и областима тамошњег грофа, свекра краља Угарске, и према Сењу, пролазе тим путем без икаквог отпора, убијајући многе људе, пљачкају и отимају небројене душе и затим их одводе и продају за новац, док бројне угарске заточенике, бароне, грофове и витезове воде у Турску свом господару, са жељом да се они откупе за много новца. Чуло се и да је кнез Никола (Крчки) дао Турцима 3.000 златних дуката да би се одатле избавио. Цељанима је, пак, наводно затражено 5.000 златника да се Турци повуку. Хроничар опет ламентира како тако страда хришћанска част, али да верује да то Бог дозвољава због хришћанских грехова.⁸²

Најбогатије и најпрецизније вести потекле су из писма сер Блажа Долфина, млетачког кнеза Шибеника, од 7. августа, а он их је наводно добио *de Charchovia* (што се тешко може односити на Краков, упркос сличности

⁷⁹ У бици је био заробљен Бартол Грђевачки (*de Gordova*), који је имао сина Стјепана, али не постоје елементи за закључивање да би се могли уједно помешати отац и син и толико изменити племићки предикат. Стога идентитет особе назване *Steffano d'i Curgavia* остаје неутврђен. Н. Исаиловић, *Прилог о деловању кнеза и војводе Петра Павловића у босанско-угарско-турским сукобима почетком XV века*, Историјски часопис 66 (2017) 188–195.

⁸⁰ Codex Morosini, §064.0247; N. Isailović, *The Battle of Lašva*, 88–89.

⁸¹ N. Isailović, *The Battle of Lašva*, 88–89.

⁸² Codex Morosini, §064.0261; N. Isailović, *The Battle of Lašva*, 89.

имена). Вести које су се нашле у *Кодексу* допуњују се, хронолошки и информативно, са у науци познатом поруком заробљеног бана Иваниша Моровићког коју је пренео Сплићанину Дујму Кукуљићу. Подаци које доноси Морозини у великој мери се поклапају, а потекли су од Зана, нећака Ивана од Белтрама, који је дошао у Шибеник 6. августа 1415. године и испричао о угарском поразу од Турака у Босни, у долини званој *l'Usoda*⁸³, у коме су главни угарски капетани погинули или су заробљени.⁸⁴ Бан Иваниш Моровићки одведен је у Турску, бан Мартин (Дерш) такође, бан (Иван) Харап такође, господин барон *Cizmuntiza* такође, док је бан Иван (*Nadasprich Banis*, тј. Иван Горјански), брат палатинов, заробљеник херцега (Хрвоја Вукчића) коме ће платити 100.000 златника откупнине и дати му 17 утврђених градова. Најзад, бан Чупор је мртав. За те појединце се чуло, а сматра се да је мртвих и заробљених од Турака било 20.000. Каже се да од читаве угарске војске није побегло више од око шест коња. У вести која се наставља на претходну каже се да је један нећак цељског грофа, свекра краља и изабраног цара Жигмунда, одведен у Турску с многим другим баронима, господом и витезовима којима се не зна име. Чуло се да има око 10.000 мртвих, а остали су заробљени. Турском цару је послато 100 отетих коња (или коњаника) са пратећом војском, опремом и оружјем. Чуло се и да су сви Турци који су поразили Угре наставили даље ка Угарској. Пошто су они отишли, дошла су нова тројица турских капетана са другом војском. Више се не зна, а Христ ће дати да то изађе на добро. Причало се, на крају, и да краљ Пољске жели да завлада Угарском што нису добре вести за Венецију.⁸⁵

У другој половини августа пристизале су нове информације. Сазнало се да је цару Жигмунду у Ници стигло посланство које га је обавестило о угарском поразу од Турака и нереду у који је запала Угарска. Посланици су га молили да се брзо покрене због такве ситуације, јер ће све области морати да се суоче са Турцима. Није, међутим, позната Жигмундова реакција на те вести.⁸⁶ Чуло се и да су Турци у областима Цеља и Сења постигли

⁸³ Овај облик могао би значити и искварено написану Лашву (*Lasua > Lusoa*), где се битка догодила, и искварено написану Усору, кроз коју је угарска војска прошла на свом путу према унутрашњости Босне.

⁸⁴ J. Gelchich, L. Thallóczy, *Diplomatarium relationum Reipublicae Ragusanae cum regno Hungariae*, Budapest 1887, 250–252; С. Ћирковић, *О једном посредовању*, 230–231, 235, 238–239; D. Lovrenović, *Na klizištu povijesti*, 198–199, 208–211; Е. О. Filipović, *Bosansko kraljevstvo*, 246–248; N. Isailović, *The Battle of Lašva*, 87–88.

⁸⁵ Codex Morosini, §064.0263–0269; N. Iorga, *Notes et extraits* I, 235; Н. Исаиловић, А. Јаковљевић, *Шах Мелек*, 450–451; Е. О. Filipović, *Bosansko kraljevstvo*, 246–247; N. Isailović, *The Battle of Lašva*, 89. Понешто од наведених података слаже се са казивањем Мавра Орбина, али и бројних старијих хроничара (С. Ћирковић, *О једном посредовању*, 239).

⁸⁶ Codex Morosini, §064.0271. У итинерару краља Жигмунда не спомиње се његов боравак у

споразум са господарима тих земаља да више не наносе штету, а да за то добију намирнице и приме годишњу откупнину од 600 до 700 златних дуката.⁸⁷ Према подацима који су стигли из Шибеника, палатинов брат (Иван Горјански) је пуштен из заробљеништва Хрвоја Вукчића након што је платио Турцима 100.000 дуката и дао 18 утврђења.⁸⁸ Према није познато за колики тачно износ, Иван Горјански јесте био један од првих откупљених заробљеника из редова угарских великаша.

Зета у Другом скадарском рату

Вести о догађајима из Другог скадарског рата нешто су бројније од оних које се тичу Првог скадарског рата, делом и због чињенице да се у исто време одвијао и продужетак угарско-млетачког рата за Далмацију, након што је 1418. године истекло примирје закључено 1413. године, те због тога што су Морозинијеве белешке све богатије с приближавањем крају списка. У првим вестима из пролећа 1419. помињу се активности млетачког генералног капетана Франческа Бемба и његових галија око Трогира и Скадра, као и његово рађавање у време када се борио око Сплита и Трогира, не допуштајући да се тим местима доставља било каква помоћ с мора у име краља Угарске. Чуло се такође да је у *Склавонији* од епидемије умрло 3.500–4.000 људи.⁸⁹ У исто време се наводи да је Венеција увек била спремна да помаже своја места, улажући велики новац у коњанике, пешаке и стрелце, пре свега за слање у Скадар и Фурланију. Причало се, али није било поуздано утврђено, да ће краљ Жигмунд послати велику војску да напада млетачке тврђаве и места у *Склавонији* и у Тревиској марки коју би требало да води „проклети капетан Пипо“⁹⁰. Чуло се такође из *Склавоније* да је млетачки ректор напустио град Дриваст, који је Млечанима некоћ дао Ђурађ Страцимировић, али да се тврђава још увек држала и у њој се налазио сер Ђакомо Корер док је није изгубио у августу.⁹¹ Балша III је, заиста, већ од марта 1419. нападао Скадар и Дриваст.

Ници, али је посведочено да је био у широј регији у то време. P. Engel, C. N. Tóth, *Itineraria regum et reginarum Hungariae (1382–1438)*, Budapest 2005, 99.

⁸⁷ Codex Morosini, §064.0272; N. Isailović, *The Battle of Lašva*, 89.

⁸⁸ Codex Morosini, §064.0274.

⁸⁹ Codex Morosini, §064.0726.

⁹⁰ Codex Morosini, §064.0728. „Капетан Пипо“ је Пипо Спано, знаменити Фирентинац у угарској служби.

⁹¹ Codex Morosini, §064.0729; ИЦГ II/2, 121 (И. Божић); С. Рудић, *Балшићи*, 113–114.

Дана 14. августа 1419. пристигао је у Венецију један наоружани бригантин⁹² из правца Скадра са вестима од генералног поморског капетана да је Скадар под опсадом, али да постоји нада да ће га Млечани брзо повратити. Капетан Франческо Бембо и провидур Такомо Даноло истакли су да међу млетачким људима на подручју река око Скадра има доста повређених и болесних, али изражавају наду да ће се сви послови Сињорије ипак срећно окончати.⁹³

Развој догађаја постепено је почео да прстиже вести које су пристизале у Венецију. Тако је 5. септембра у Млетке стигао наоружани бригантин, који је поново носио новости од генералног капетана Бемба. Према њима је капетан ослепио 60 Албанаца који су са једном галеотом правили штете Млечанима. Помињу се и млетачке активности на подручју Скадра и Дриваста. Истакнуто је да се ректор Дриваста сер Такомо Корер, упркос недостатку воде, још држи и да се није предао Балши који га је опсео.⁹⁴ Међутим, 10. септембра у Венецију су стигле информације од 3. септембра 1419. да је наведени сер Такомо поражен. Он је, услед недостатка воде, покушао да преговара са Балшом, који је ушао на подручје града Дриваста и са много Албанаца⁹⁵ опсео утврђење у које се склонио поменути ректор са око 40 људи које је обезбедила Венеција. Чекао је током целог августа да добије помоћ и није предао тврђаву, али му није стигла никаква помоћ у људству и води. Посада је трпела и од мањка хране и вина, али је вода та које је потпуно нестало, што је изазвало поделе међу посадом. Један од војних заповедника који је остварио контакт са Балшиним гласником, уместо преговора, разоткрио је ситуацију у тврђави како би отишао са женом и два сина. Пошто киша није падала данима, ситуација је постала неодржива и дотични заповедник се вратио, наводно да би пренео ректору информације о мисији код Балше, али је затим изазвао комешање бацајући камење с једне узвисине на малобројну млетачку посаду, што су искористили Балшини људи да уђу у тврђаву која се онда предала без отпора. Балша је заробио Такома Корера са супругом, породицом и осталима. Жене су одведене у Балшин логор, а сер Такомо је заточен. На крају извештаја се изражава жаљење што је издајом изгубљено корисно место, не само због прихода од 500 дуката годишње, већ зато што су туда пролазили сви путеви жита из Албаније, одакле је у Венецију доспевало 70 до 80 хиљада старија⁹⁶ жита

⁹² Бригантин је мањи ратни брод са два јарбола, латинским једрима и обично 8–12 весала на сваком боку.

⁹³ Codex Morosini, §064.0757; ИЦГ II/2, 122 (И. Божић); И. Божић, *Немирно поморје*, 221–222.

⁹⁴ Codex Morosini, §064.0769; N. Iorga, *Notes et extraits* I, 294.

⁹⁵ Када се говори о Албанцима у овом контексту мисли се на све Балшине људе.

⁹⁶ Стар или стариј (*sextarius, starium*) је мера за запремину намирница попут жита или соли. Млетачки стариј износио је око 83,3 литра.

годишње. Дато је и начелно поређење с прометом преко Дубровника и остатка *Склавоније*. Вести о паду утврђења у Дривасту оцењене су као јако лоше, а похваљено је држање сер Ђакома Корера који је још увек заточеник Балше III.⁹⁷ Млечани су тих дана били послали 5.000 златних дуката на име помоћи ректорима у Зети, са идејом да се Турцима плати 10.000 [у другим хроникама 5.000] како би одвратили нападе Балше III и његових Албанаца. Они, међутим, нису дошли на време, а да су дошли свега пет дана раније Дриваст не би био изгубљен.⁹⁸ Средином септембра 5.000–8.000 Турака дошло је у Албанију, у околину Дриваста, али је место већ било изгубљено јер га је био освојио Балша (III), господин Албаније.⁹⁹

Следеће забележене вести потичу тек из маја 1420. године, тј. из раздобља када је Венеција довршавала свој успешни рат са Угарском за Далмацију. Десетог маја 1420. из *Склавоније* су дошле новости од тамошње војске и људи да су се, након што су Млечани стекли Омиш¹⁰⁰, Брач, Хвар и Корчулу, Которани ставили под млетачку власт и подигли заставу Св. Марка, уз одређене споразумне одредбе. Млечани су добили контролу над градом, а требало је да помогну Которанима у сукобу са обостраним непријатељем – Балшом. Тиме је угарски краљ побеђен, јер су сва места у Далмацији постала млетачка, осим Дубровника и његових територија.¹⁰¹ У другој седмици јула је пак било познато да је Микац Витури, племић из Трогира, смртни непријатељ Венеције, побегао из Сплита и нашао уточиште у Клису, граду кнеза Иваниша Нелипчића, удаљеном осам миља од Сплита, због чега му је конфискована имовина. Млетачке трупе су одатле отишле за Скадар да се обрачунавају са Балшом и да побуне Дриваст.¹⁰² Нешто касније у јулу сазнало се, по приспећу једне галије из Јадрана коју је послао капетан Пјетро Лоредан из околине Скадра, да је Венеција ступила у борбу са Балшом, сином Ђурђа Страцимировића на копну и мору и да је Балша однео победу са 200 коњаника. Било је доста рањених нападача, али и више мртвих Млечана. Стога се моли Сињорија да пошаље 400 добрих коњаника и 200 стрелца (*балистарија*) и изражава се нада да ће се млетачке снаге одржати док

⁹⁷ Codex Morosini, §064.0770. Уп. знатно сведенији приказ у: G. Dolfin, *Cronicha II*, 204; C. Frison, *La Cronicha di Giorgio Dolfin*, 59–63. Видети и: N. Iorga, *Notes et extraits I*, 291, 294 (детално, према П. Долфину који је вукао податке из *Кодекса Морозини*); С. Станојевић, *Борба о наследство Баошино (1421–1426. год.)*, Сремски Карловци 1902, 8; ИЦГ II/2, 122–123 (И. Божић); С. Рудић, *Балшићу*, 114–115. Божић је користио неку млетачку хронику, али не наводи коју. Ђакомо Корер касније је размењен за три Балшина човека.

⁹⁸ Codex Morosini, §064.0771; N. Iorga, *Notes et extraits I*, 291–292, 294; ИЦГ II/2, 122 (И. Божић).

⁹⁹ Codex Morosini, §064.0776; ИСН II, 97 (Ј. Калић); С. Рудић, *Балшићу*, 114–115.

¹⁰⁰ Ова информација није тачна. Омиш је Венеција стекла тек 1444. године, отевши га од Косача.

¹⁰¹ Codex Morosini, §064.0828; ИЦГ II/2, 123–125 (И. Божић); С. Рудић, *Балшићу*, 115.

¹⁰² Codex Morosini, §064.0863.

појачања безбедно не стигну.¹⁰³ У истом периоду, Венеција је окончала формирање својих органа у новостеченом Котору, а за првог ректора изабран је Антонио де ла Боколе, син покојног Франческа.¹⁰⁴

Смрт Балше III у априлу 1421. године, након колебања ратне среће и губитка Будве, у жеку незавршених преговора о миру са Венецијом, донела је промене у Зети, а неке од њих забележене су и у *Кодексу Морозини*. У Венецији су 22. маја преко Задра и тамошњег млетачког ректора стигле вести о великој прослави праћеној „ватрама и светлима“, којом је у седишту Далмације обележена смрт Балше III, господина Будве, Бара, Улциња, Дриваста и Љеша, што су све била места које је Сињорија била стекла, а која су се побунила што је скупо коштало Венецију у новцу за војску. Балшина смрт навела је све градове да увиде нову ситуацију, да подигну заставе Св. Марка и да се врате у верност Венецији. Та је новост процењена као нешто због чега се треба захваљивати Богу заувек, имајући у виду приходе у плодовима тих места – у житу, уљу, вину, соли, животињској масти, што ће сада припасти Венецији.¹⁰⁵ Међутим, показаће се да тај оптимизам у Венецији није био оправдан због релативно брзе интервенције деспота Стефана Лазаревића која је започела у августу 1421. Након неуспешних преговора делегације српског владара и Венеције, започела су непријатељства.¹⁰⁶ Тако су 1. новембра 1421. стигле вести са бојишта у околини Скадра и Дриваста, где се Млечани нису могли одржати због побуне, уз опаску да се други млетачки поседи држе боље него икад и изражену наду да ће тако и остати. Тражила се набавка хране и пића, као и појачање.¹⁰⁷

Петнаестог новембра у Венецију је млетачким властима стигло писмо провидура послатих у Скадар са вестима да је господин деспот, именом звани кнез Лазар (!), господин Рашке, учинио примирје са провидурима, након што је Венеција изгубила околину Скадра због побуне, заједно са утврђеним Дривастом, јер због хладноће људи нису могли да се улогоре близу Бара и буду на бојном пољу. Стога су провидури склопили примирје до маја

¹⁰³ Codex Morosini, §064.0878; N. Iorga, *Notes et extraits* I, 307; *ИЦГ* II/2, 126–127 (И. Божић); С. Рудић, *Балишћу*, 116. Пасаж из хронике може се тумачити и као да је настрадало 200 млетачких коњаника, мада је вероватније горе дато тумачење. Јорга извлачи податке из хронике која помиње страдање 2.000 млетачких коњаника.

¹⁰⁴ Codex Morosini, §064.0880; *ИЦГ* II/2, 126 (И. Божић); *ИСН* II, 97 (Ј. Калић), 195 (М. Спремић).

¹⁰⁵ Codex Morosini, §064.0929; N. Iorga, *Notes et extraits* I, 311; *ИЦГ* II/2, 126–131 (И. Божић); *ИСН* II, 97–98 (Ј. Калић); С. Рудић, *Балишћу*, 118–119. Дриваст се предао Млечанима 10. маја 1421, Улцињ 15. маја 1421, а Бар нешто касније. Будва је била у млетачким рукама од 1420. године, а Љеш још од 1393. године.

¹⁰⁶ С. Станојевић, *Борба о наследство*, 10–22; М. А. Пурковић, *Кнез и деспот Стефан*, 113–116; *ИЦГ* II/2, 136–138 (И. Божић); *ИСН* II, 196–198 (М. Спремић).

¹⁰⁷ Codex Morosini, §064.0966.

1422. године. Те вести оцењене су изузетно повољним по Венецију, јер се млетачка места могу снабдети намирницама и људством и може се обавити жетва.¹⁰⁸ Деспот Стефан је, уочи примирја, држао Дриваст и Бар.

Пред истек примирја, у априлу 1422. године, у Венецију су из скадарског краја дошла два посланика да разговарају о споразуму са Сињоријом. За тај посао именован је ректор и посланик, племић сер Долфин Венијер, са пуним овлашћењем да преговара о споразуму са Балшом (!), господином Дриваста и околних области. Млечани су од српских посланика добили пет сокола и пет јастребова, од којих је један био сасвим бео, у вредности од 500 златних дуката, као и десет тканина протканих златом и, поред тога, платно од свиле. Ти дарови су, затим, предати даље као поклони херцегу Милана (коме је отишао бели соко), господарима Мантове и Равене и маркизу Фераре.¹⁰⁹

Следеће вести, с краја августа и из септембра 1422. године, мање су информативне. Зна се само да су преко Скадра и преко Мореје примљене вести провидура сер Долфина Венијера и сер Марка Барбарига, у форми више писама и извештаја, но чини се да је фокус био на питању Крфа и упућивања помоћи у људству и новцу.¹¹⁰ У исто време, Сенат је примио извештај сер Марка Барбарига који је дошао из скадарске области са вестима да је деспот, у име краља Угарске, подигао више мањих утврђења уз десну обалу Бојане, што може да наштети млетачким интересима. Истакнуто је да се генерални капетан Николо Капело још није појавио у области Скадра, па је Барбариго инсистирао да се одмах пошаљу две галије под командом Марка Франческовог Бемба и Марка Зановог Барба, са пуним овлашћењима, стрелцима и војском, те да се изда наређење генералном капетану да дође са три галије, као и баркама из Котора, како би се Млечани супротставили подухвату реченог Балше, тј. деспота (!).¹¹¹

¹⁰⁸ Codex Morosini, §064.0971; N. Iorga, *Notes et extraits* I, 313; ИЦГ II/2, 138–139 (И. Божић). Уп. G. Dolfín, *Cronicha* II, 216. Долфин такође брка деспота Стефана и кнеза Лазара, али га уз то погрешно назива и деспотом Мореје.

¹⁰⁹ Codex Morosini, §064.0982; N. Iorga, *Notes et extraits* I, 307, 319; С. Станојевић, *Борба о наследство*, 25–36; М. А. Пурковић, *Кнез и деспот Стефан*, 117–122; ИЦГ II/2, 138–139 (И. Божић); ИСН II, 199 (М. Спремић). По Божићу и Јорги, који помињу поклоне српске делегације, ради се, заправо, о преговорима из јесени 1421. године (а можда чак и о Балшиној делегацији из 1420. године). Озбиљнији преговори почели су марта 1422. доласком деспотовог посланика Витка у Венецију. Млечани су, у повратну мисију деспоту, у мају 1422. године послали Марка Барбарига, али преговори нису били успешни – ИЦГ II/2, 140 (И. Божић). Деспотов управник Зете од краја 1421. године био је војвода Мазарек, можда из рода Мусаки.

¹¹⁰ Codex Morosini, §064.1012; N. Iorga, *Notes et extraits* I, 323; ИЦГ II/2, 140–141 (И. Божић).

¹¹¹ Codex Morosini, §064.1014; N. Iorga, *Notes et extraits* I, 325; С. Станојевић, *Борба о наследство*, 37–42; ИЦГ II/2, 141 (И. Божић); И. Божић, *Немирно поморје*, 222. Божићеви наводи прате вести о опсади Скадра из млетачких хроника.

У другој половини децембра 1422. године у Венецију се вратила барка која је 22 дана раније отишла за Скадар. Њоме су пристигле вести да су се Млечани били повукли са галијама и људством, а да се друга страна добро утврдила, након чега су пристигли нови деспотови људи, њих око 8.000, добро снабдевених. Сазнало се да су дотични имали помоћ Дубровчана у људству и новцу. Назначено је да се мора наступати даље на неки други начин.¹¹² Другог јануара 1423. одлучивано је о поправци млетачких места у Скадру, о наоружавању галија и војника и наступању против Дубровчана и око Скадра. Тражило се улагање од 24.000–25.000 златних дуката.¹¹³

Последња вест за раздобље до априла 1423. године јесте извештај о знаменитој победи Млечана под Скадром над Мазареком, командантом Зете у служби деспота Стефана Лазаревића. Вести су стигле на Богојављење 6. јануара 1423. године преко галије Пасквалига, коју је из скадарске области упутио генерални поморски капетан сер Николо Капело, заједно са својим писмом. У том се писму капетан Капело обраћа своме зету сер Пјеру Марковом Дандолу са жељом да он даље обавести Сињорију да је однесена победа над млетачким непријатељима у Скадру. Писмо је цитирано у целини, а његов садржај ћемо пренети у сажетој форми. Капетан Капело је најпре истакао да је победу доживео као чудесну. Све је почело када су му у ноћи 17. децембра дошла четворица припадника куће Панпалиота¹¹⁴ са 30 коњаника, који су желели да их Млечани снабдеју стрелцима и превезу преко Бојане како би сутра у зору напали непријатеље у њиховом утврђењу наспрам Св. Срђа. Видевши добру вољу поменутих, Капело и Марко Бембо су ризиковали и дали им 36 стрелаца и 34 пешака.

У петак, 18. децембра, тих 70 људи са раније поменутих 30 коњаника кренуло је на утврђење уз гласне повике. На то је *Alesio Iuvas* (Љеш Јуваш, можда Љеш Ђурашевић)¹¹⁵ изашао из утврђења са доста коњаника и пе-

¹¹²Codex Morosini, §064.1037. Млетачке оптужбе против Дубровника налазе се и у документарним изворима – ИЦГ II/2, 121–122, 137, 143 (И. Божић).

¹¹³Codex Morosini, §064.1043; N. Iorga, *Notes et extraits* I, 329–330; С. Станојевић, *Борба о наследство*, 43–44.

¹¹⁴Ради се о албанском роду Памалиота. ИЦГ II/2, 92, 101–102, 142 (И. Божић); И. Божић, *Немирно поморје*, 112, 164–165, 223; М. Антоновић, *Град и жупа*, 223–227, 230, 262–264, 289, 300–301.

¹¹⁵Приређивачи хронике мисле да се ради о Ивану Кастриоту, можда због помена бекства деспотове војске у Кроју и чињенице да је Кастриот тада деловао у склопу српских снага. Чини се, ипак, да таква идентификација нема основа. Иван Божић дотичног назива Љеш Јануш. Ђурашевићи су тада стајали уз деспота – ИЦГ II/2, 131–132, 135–136 (И. Божић). Презиме Ђурашевић се у неким документима скраћивало у *Juras*, што подсећа на облик *Iuvas* из *Кодекса Морозини*, где је могло доћи до погрешке у једном слову (N. Iorga, *Notes et extraits* I, 181).

шадије и упутио се према наступајућим коњаницима. Млечани су се на то мало повукли и повикали да се покрену балисте¹¹⁶. Повучене трупе нашле су се у некој шумици крај Бојане где је било мало воде, а непријатељски коњаници нису могли да их угрозе. Покренуте су млетачке балисте са веретонима, а једна труба је снажно одјекивала, па су непријатељи почели да беже мислећи да су нападнути знатно већим снагама. Деспотове трупе побегле су према планинама, а малобројни млетачки пешаци пробили су се према утврђењу. Коњаници су попалили непријатељске смештајне објекте, па се у том метежу почео растурати и Мазареков опсадни логор, а војници су до вечери прешли Дрим (*Doino*). Љеш Јуваш је преко планина отишао својој кући, а Млечани су славили чудесну победу Св. Марка, у којој су са 30 коњаника и 70 других људи отерали Мазарека са око 3.000 коњаника и натерали их преко Дрима, све до Дања и у област Кроје. Мазарекови Словени отишли су у његову земљу и остали тамо, не усуђујући се да изађу пред деспота. Капело је на крају истакао да се пре тога пробало са галијама, баркама и ганцаруолима¹¹⁷ и да никако нису успели да прођу, а сада су са мање од 100 коња и пешака успели да победе 3.000 коњаника, што сведочи да је Бог подарио чудо као поклон јеванђелисти Марку. Наведену победу оценио је као највећу коју је икада видео. На Цркви Св. Срђа постављена је застава Св. Марка. Након извојеване битке, у Бојану су стигле галије Марка Барба и Пјера Поланија и галеота из Љеша, као и бројне барке из Далмације, које су ту још раније биле пристигле, са циљем да врате сва места тога краја у послушност Сињорији, са чиме се већ кренуло. С тим циљем су локалном становништву (Албанцима) давана обећања и поклони у виду вина, хране и разних привилегија, како би се умирила та немирна област. На крају се наводи да ће млетачки опуномоћеници и дању и ноћу радити да би се доставиле намирнице у Скадар.¹¹⁸

Вести о српском поразу брзо су допрле и до Дубровника (31. децембра 1422), а забележене су и у српским летописима.¹¹⁹ Међутим, тај пораз није био одлучујући, како је Млечанима у налету победничког ентузијазма изгледало, и рат се наставио. Деспотова војска поново се активирала, а за

¹¹⁶Балисте – самострели или бојне справе за испаливање великих стрела (веретона).

¹¹⁷Ганцаруоло – лако пловило за различите сврхе са око 30 весала.

¹¹⁸Codex Morosini, §064.1046–1047. Уп. N. Iorga, *Notes et extraits* I, 329. Видети и: М. Спремић, *Свети Срђ под млетачком влашћу (1396–1479)*, Зборник Филозофског факултета Београд 7/1 (1963) 298–300; С. Станојевић, *Борба о наследство*, 44–45; М. А. Пурковић, *Кнез и деспот Стефан*, 123; И. Божић, *Немирно поморје*, 164–165, 223; *ИЦГ* II/2, 142–143 (И. Божић); *ИСН* II, 199–200 (М. Спремић); О. J. Schmitt, *Das venezianische Albanien*, 280. Божић доноси детаље о овом догађају из више хроника, па и Морозинијеве.

¹¹⁹J. Gelchich, L. Thallóczy, *Diplomatarium*, 295; С. Станојевић, *Борба о наследство*, 44–45; *ИЦГ* II/2, 142–143 (И. Божић); Пурковић, *Кнез и деспот Стефан*, 123.

намесника у Зети послат је Ђурађ Бранковић, који је 12. августа 1423. закључио мировни споразум са Венецијом у Светом Срђу.¹²⁰

*

На крају се може закључити да, упркос бројним непрецизностима и мањкавостима, спис Антонија Морозинија, познат под називом *Кодекс Морозини*, садржи бројне корисне податке за историју јужнословенских држава на Балканском полуострву, а пре свега за прошлост оних области за које је Млетачка република имала живи, углавном трговачки интерес или на које је имала територијалне претензије. Постојање критичког издања омогућиће даља истраживања и проширивање сазнања о Србији, Босни, Зети и другим територијама, што се првенствено односи на период између априла 1423. и касне јесени 1433. године, које није било обухваћено регистром Нанетијевог издања и, стога, ни овим радом. Ради се о раздобљу којем је аутор био савременик и о делу списка који је писан у виду дневничких бележака праћених цитирањем аутентичних докумената. Стога се може очекивати да су подаци о том периоду богати и веродостојни.¹²¹

¹²⁰ С. Станојевић, *Борба о наследство*, 45, 54–64; М. Спремић, *Свети Срђ*, 300; Исти, *Деспот Ђурађ*, 65–68; Пурковић, *Кнез и деспот Стефан*, 123–125; И. Божић, *Немирно поморје*, 109, 114–116, 223; *ИЦГ* II/2, 144–148 (И. Божић); *ИСН* II, 200 (М. Спремић); Н. Порчић, Н. Исаиловић, *Документи*, 67–72, 308–320.

¹²¹ Захваљујем колегама Александру Крстићу, Милошу Ивановићу, Ивани Коматини, Марку Гавриловићу и Емиру Филиповићу на прегледу рада и на корисним сугестијама.

Neven ISAILOVIĆ
Institute of History
Belgrade

**NEW AND REVISED DATA ON MEDIEVAL SERBIA,
ZETA AND BOSNIA IN THE *MOROSINI CODEX***

Summary

The paper provides information about medieval Serbia, Zeta and Bosnia in the period from 1310 to 1423, contained in the chronicle-diary written by the Venetian patrician Antonio Morosini at the beginning of the 15th century, which is better known as the *Morosini Codex*. Only the period ending with April 1423 was covered, since there are no indexes for the period from April 1423 to November 1433, which constitutes the largest part of the *Codex*. Some data were already used in South Slavic historiography, while some remained unknown. On the basis of critical editions published in the previous twenty years, revised and new data are given on the alleged connections of the Venetian Tiepolo family and Serbian rulers, on the Battle of Ankara, on the First and Second Scutari (Skadar, Shkodër) War, on the Battle in the Lašva Valley and on the history of Bosnia at the beginning of the 15th century. The paper refers to other sources and literature on the mentioned topics, as well as to inaccuracies and incorrect information in the writings of Antonio Morosini. Excerpts of the original text are not cited, since they can be easily found online. Among the most important conclusions and information, the following can be singled out: Bajamonte Tiepolo was probably not related to the Nemanjić dynasty although such a possibility remains; despot Stefan Lazarević and his brother Vuk arrived in Zeta between September 21 and October 10, 1402, returning from the Battle of Ankara; information about the most important Hungarian captives in the Battle in the Lašva Valley in 1415 was confirmed; and, finally, extensive narratives about the two Scutari wars were recorded, with the most extensive information on the conquest of Drivasto (Drivast, Drisht) by Balša III Balšić in August 1419 and the Battle on the Bojana (Buna) River in December 1422.

Key words: *Morosini Codex*, Venice, Serbia, Zeta, Bosnia, Battle of Ankara, Battle in Lašva, First and Second Scutari War, Venetian chronicles, 14th and 15th centuries.